

९५
१२

अथ

९५
१२

ग्रन्थनामः-	रघुवंशम्	
कर्त्तृनामः-	कालिदासः	
विषयः-	काव्यम्	

Drama

Raghuvansham

Kalidas

2298

(१४)

२५
१२

अथ

विधुवक्षाम् ११

१५

१२

शिवायतमः

रघुवंशप्ररंभा

१५

१२

कालिदासप्रणीतम्

रघुवंस०॥

श्रीगणेशायनमः॥ वागर्थाविव संप्र कौ वागर्थप्रतिपत्तये॥ जगतः पितरौ व
दे पार्वती परमेश्वरौ॥१॥ कं सूर्यप्रभवो वंसः कं चोत्प विषया मतिः॥ ति
तीर्षु दु स्तरं मोहं दु दु येना स्मि साग नम॥२॥ मंदः क विपशः प्रार्थी गमि
ष्याम्युपहास्यता॥ प्रांशु लभ्ये फले मोहं दु दाहुरिव वामनः॥३॥
प्रथं वाक्यं तवाग्दोरे वशः स्मिन्पूर्व सरिभिः॥ मणौ वज्र समुत्कीर्णौ
सूत्रस्ये वाऽस्ति मे गतिः॥४॥ सौहार्दं जन्म शुद्धानां मां फलोदयक
मं रणी॥ प्रासमुद्र क्षितीशानां मां नां कथं वर्त्मनाम्॥५॥ यथा वि

॥१॥

र० वं०

विधिदु ताग्नीनां यथा कामा र्क्षिता र्थिनां॥ यथा परा धरं डानां यथा काल
प्रवोधिनाम्॥६॥ सागाय संभृतार्थानां सहाय मित भाषिणां॥ यशसे वि
जिगीषुणां प्रजायै गरु मेधिनाम्॥७॥ शैशवेऽभ्यस्त विद्यानां यौवने वि
षयैषिणां॥ वार्द्धके मु निवृत्तिनां योगेऽनां तनु सज्जाम्॥८॥ रघूणां प्र
न्वयं वक्ष्ये तनु वाग्विभवोऽपि सन्॥ तदु र्गौः क र्त्तु मां यचा फलाय प्ररो
दितः॥९॥ प्रादिकुलकम्॥ तं संतः श्रेतु मंह ति सदस्य क्ति हेतवः॥ हेतुः
संलक्ष्यते ह्यग्नौ विशु द्धिः श्या मिर्क्ये प वा॥१०॥ विवश्वतो मनु र्नाम माननी

॥२॥

यो मनीषिणां॥ प्रासीन्महिभ्रतामाद्यः प्रावशं दसामिव॥११॥ रुदन्व
 येशुद्धिमातिप्रसूतः शुद्धिमातरः॥ रिणीपदतिराजे दुर्द्धिदुक्षीरं धावि॥१२॥ निर
 यदोरस्कोवषस्कंधः शालप्राशुं महाभुजः॥ प्रामेकमेक्ष्यं देहं सात्रो
 धर्मैर्वीथितः॥१३॥ सर्वोतिरिक्तसोरा सर्वते जोभिभाविना॥ स्थि
 तः सर्वोन्नतेनोर्वीकांत्वमिरुं रिवात्मना॥१४॥ प्राकायसदृशप्राज्ञप्र
 ज्ञायासदृशागमः॥ प्रागेमेः सदृशांभः प्राचं भसदृशोदयः॥१५॥ त
 भीमकांतैर्नरपगुणैः सर्वभूवोपजीविनां॥ अधृष्यश्चोधिग

॥२॥

वक्रस्थंगतस्यातोनेमि

मानप्रमनः स्त्री स्यात्प्रधिमु२॥ प्रम्यतात् १

प्रजाः स्यास्त
तोजने॥२॥

तीक्ष्णः

म्यश्चयादेरलैरिवार्णवः॥ १६॥ रेवामात्रमपि क्षुब्धार्त्तमनोवर्त्मनः पयं॥
 नव्यतीयुः प्रजास्तस्य नियंतुर्नेमिदत्तयः॥१७॥ प्रजानोमेवभूतार्थस
 ताभ्योवलिमंग्रहीत॥ सहस्रगुणमुह्युमादत्तेहिरसंरविः॥१८॥ सेना
 पविद्धदस्तस्यद्वयमेवार्थसाधनं॥ शास्त्रेष्टव्याहताबुद्धिर्मीवीधनु
 विवस्तता॥१९॥ तस्य संभ्रतमंत्रस्य गूढाकारं गितस्य च॥ फलानु
 मेयाः प्राचंभाः संस्कावाः प्राक्तना इव॥२०॥ जुगोपात्मानमंत्रस्तो
 भजेधर्ममनातुरः॥ प्ररधुं रादेसोऽर्थानसत्तः सुखं न्वभूत्॥२१॥

युक्तिः

॥२॥

यो मनीषिणां॥॥ प्रासीन्महिभ्रतामायः प्ररावश्छंदसामिव॥११॥ इदं नव
येशुद्धिमातिप्रसूतः शुद्धिमातरः॥॥ रिलीपदतिराजे दुष्टिदुष्टीरंधाविव॥१२॥ निर
यदोरस्कोवषस्कंधः शालप्राशुंमहाभुजः॥॥ प्रामेकमैक्षमंदेहं ह्मात्रो
धर्मैर्वीथितः॥१३॥ सर्वोतिरिक्तसोराण सर्वते जोभिभाविना॥ स्थि
तः सर्वोन्नतेनोवीकांत्वमिरुंरिवामिना॥१४॥ प्राकायसदृशप्राज्ञप्र
ज्ञायासदृशागमः॥॥ प्रागेमेः सदृशांभः प्राचंभसदृशोदयः॥१५॥ त
भीमकांतैर्नरपगुरौः सर्वभूवोपजीविनां॥॥ प्रधृष्यश्चोधिग

॥२॥

वक्रंस्थंगतस्यातोनेमि

मानप्रमनः स्त्रीस्यात्प्रधिमु२॥॥ प्रम्यस्तात् १

प्रजाः स्यास्तं
तोजने॥२॥

तीक्ष्ण

म्यश्चयादेरलैरिवारिवः१६॥ रेवामात्रमपिदुष्टादात्मनोवर्त्मनः पचं॥
नव्यतीयुः प्रजास्तस्यावियंतुर्नेमिवत्तयः॥१७॥ प्रजानामेवभूतार्थस
ताभ्योवलिमंग्रहित॥ सहस्रगुणमुसृष्टुमादत्तेहिरसंरविः॥१८॥ सेना
पनिधुदंस्तस्यद्वयमेवार्थसाधनं॥ शास्त्रेष्वयान्तावुद्धिमौवीधनु
षिवस्तता॥१९॥ तस्यसंभृतमंत्रस्यगुहाकारे गितस्यच॥ फलानु
मेयाः प्राचंभाः संस्क्रानाः प्राक्तनाइव॥२०॥ जुगोपात्मानमंत्रस्तो
मेजैधर्ममनातुरः॥॥ प्रगधुंरांदेसोऽर्थानसक्तः सुखमन्वभूत॥२१॥

युक्ति

र-वं-

॥ ३ ॥

स्तुत१

ज्ञानेनैव नक्षमा सत्तौ योगेशलाद्या विपर्ययः ॥ गुणांगुणानुबन्धितैस्तस्य
 सप्रसवोऽव ॥ २२ ॥ प्रनाक्षस्य विषये विद्यानां पारस्वनः ॥ तस्य धर्मर
 तेरासीद्वलंजरसाविना ॥ २३ ॥ प्रजानां विनयाधानोऽक्षराणां देवराणां
 दधि ॥ सापिता पितरस्तासां केवलं जन्महेतवः ॥ २४ ॥ स्थित्यै दंडयतोऽं
 दं प्रान्य रिशोतुः प्रस्तये ॥ प्रप्यर्थकामौ तस्योस्तां धर्मवमनीषिणः ॥ २५ ॥
 ॥ २५ ॥ दुदोगां संपत्ताय सस्यार्थमद्य वादिवं ॥ संपद्दिनिमये नोमौ दधतु
 भुवनद्वयं ॥ २६ ॥ न किलानुययुस्तस्य राजानो रक्षितुं जशः ॥ व्याव

ह२

२३

॥ ३ ॥

प्रमुचुविकृतौ वेला साक्षीर्यादयो रापि समनः वेला स्यातीर नीयोरिति विश्वः १
 खेयंतुपरिवाधारस्तु भसायत्रधापराभिसमः ॥ १

तायसरस्वेभ्यः श्रुतौ तस्कचता स्थिता ॥ २७ ॥ द्वेष्टेऽपि संमतः शिष्टं तस्यार्तिस्थय
 यौषधं ॥ याजो दुष्टः प्रियोऽपि सीद्रे लोऽं दुष्टं ईवाहिना ॥ २८ ॥ तं वेधां विदधे
 नूनं प्रहाभूत समाधिना ॥ तथा हि सर्वे तस्यो सन्य राथैकफला गुणाः ॥ २९ ॥
 सैवैलौ वप्रवलायां परिष्ठा कृतसागरं ॥ प्रनन्य शासना मुर्वी शशासैकपु
 शमिव ॥ ३० ॥ तस्य दाक्षिण्यस्तेन राणा म्नामगाधवंशजा ॥ यत्नी सुदक्षिणो
 यो सीद्रे ध्वर स्यैव दक्षिणा ॥ ३१ ॥ कलत्रवंत मा मानमवरोधे महस्यपि ॥
 तयामेने मस्विन्या लक्ष्म्योऽव सुधाधिपः ॥ ३२ ॥ तस्या मा मानुर्ह्ये मात्म

नाक्ष

यतः सवो ध्वनो यागः समतंतुर्भखः क्रतुरितमनः ॥ २

कलत्रं श्रोणिभायी योरिसमः ॥ २

वा

पत्नी का रिगृहीती च द्वितीया सह धर्मिणी समः २

स्य गारभुमं जा मंतः पुन स्यादवरोधनं श्रुता

स्वावराधस्वसुसमः ॥ २

जन्मसमुत्सुकः॥ विलं वितफलैः कालं संनिनायमनोरथैः॥३३॥ संतानार्थाय
विधये स्वभुजां देवतापिता॥ तेन धूर्जगतां गुर्वी सचिवेषु निवेशिता॥३४॥
गंगां भगीरथेनैव पूर्वेषां पावनक्षमां॥ इह तां संतर्जितेन न्यस्तामं त्रिषु कोश
ला॥३५॥ अथाऽग्यर्था विधातानं प्रपत्तौ पुत्रकाम्यया॥ तौ दत्तौ वशिष्ठस्य
गुरोर्जगमर्तुर्गं अमं॥३६॥ स्निग्धगंभीरनिर्धोषमेकस्य दनमास्थितौ॥
प्रावृषेणपययोवाहं विद्युदैरावर्ताविव॥३७॥ माभूद्दा अमपीडेति परिमे
यपुरःसरौ॥ अनुभावविशेषात्तु सेनापरिवृताविव॥३८॥ सेव्ये मानौ

शतांगः स्याद
नोदथः समनः

वीजवाधोऽथ
यादुरवमिसम
नः॥३२

विक्रमसंस्तुतिगद्यसमनः॥३२॥ यथायः जभावोदभावश्च निपासते प्रोक्तौ ४
निम्नगंभीरमिसमनः३॥ यायाश्च पतिश्च जपती दपती ४
मेघः स्योपवियोमेयः सरावत उच्यते२ स्वाननिर्धोष निरादनाद निस्व निस्वनाऽसमनः३

वीथ्यालिरावलिः
पंक्तिः श्रेणी

खा
लेखसुरा
जयप्रमनः२
प्राजिषदर्थेभि
व्याप्तोसीमा
र्थधातुयोग
जोऽसमनः॥

स्त्रियः पुमनसः पुष्पां प्रसन्नकुसुमं सममिसमनः॥
केकावलीमपूरस्येयमनः३ रेनुर्द्वयोः स्त्रियां धूलिः पौशुनोनादयोरजः समनः
शीतोमंदः सुगंधश्च त्रिवि
सुव्ये मानौ सुखस्य शौः शालनियसिगंधिभिः॥ पुष्पे रौराहकैरेवर्तितौ रंध्रत
वनराजिभिः॥३८॥ मनोभिरामाः अरावंतौ रथनेमिस्वनोन्मुखैः॥
वज्रसंवारिनीकैकाः द्विधाभिन्नाः शिखंडिभिः॥४०॥ यनस्य राक्षिसदृ
श्यं मूरो तवर्मसु॥ मृगद्वंद्वेषु पश्यंतौ स्य दनावदृष्टिषु॥४१॥
श्रेणीबंधाद्विदितव्यं दुर्लभं तां तोरणास्वजं॥ सानसैः कलनिहोदैः कचि
डुन्नमिताननौ॥४२॥ पवरास्यान्तुकूलताप्रार्थनासिद्धिरासिनः॥ रजो
मिस्तुरंगोत्कीर्णैरस्त्रैश्च लकवेष्टनौ॥४३॥ मामेव्वात्मविस्मयेषु यपचि

धंवापुव
राजिनं१

चरैर्लकुंतलौ१

चिन्तेषु यज्वनां॥ अमोधाः प्रतिगृह्णातां वैद्यानुपदंशैः शिषः॥४४॥ हैयंगवीन
 मादाय घोषवृद्धानुं परिशतान् मनमधेया निरुद्धं तो वन्द्यानां मार्गशाखि
 नां॥४५॥ सरसीर्वरविंदानां वीचि विक्षोभशितलं॥४६॥ अमोदं मुपजिघ्र
 तौ स्वनिश्वासानुकारिणौ॥४७॥ प्रादिकुलकम्॥ कार्यं भिरव्यातयो
 रौ सीदू जतोः शुद्धवेषयोः॥ हिमनिमुक्तयो र्योगे चित्राचंद्रमसौ रिव॥
 ॥४८॥ तत्तु दू मियतिः पल्लवैर्दृशयन् प्रियदर्शिनः॥ अपिलं धितं मध्वानं व
 उधेनैव धोपमेः॥४९॥ स्रंदुः प्रापयशाः प्रापदौ अमं श्रान्तवाहनः॥ सा

अभिरव्या
 नामसोम
 योरिसमः

पर्वसालोत्तरे स्त्रियां ३

पर्वसालोत्तरे
 स्त्रियां ३

यं संयमिनस्तस्य महर्षेर्महिषी सरवः॥४६॥ वनांतरादुपावृत्तैः स्वधास
 त्समिकुसैः॥४७॥ अग्निप्रसुप्तमात्स्यैः पर्यमारांतपस्विभिः॥४८॥ प्रा
 कीर्णममकीपलीनां मुटजद्वारोधिभिः॥४९॥ अच्यै रिवनीवाचभा
 गधेयोचितैर्मृगैः॥५०॥ सेकांते मुनिकन्याभिस्तक्षणाभितवृक्ष
 कं॥५१॥ विश्वासाय विहंगानां मालवालां वृषापिनां॥५२॥ प्रातयायाय
 संक्षिप्तनीवासु निषदिभिः॥५३॥ मृगैर्वर्तितरोमंथैर्मुटजांगणभू
 मिषु॥५४॥ अभ्युद्धताग्निपिशुनैरतिथीनां अमोनुषान्॥

प्रतिधिर्नामहोगतो१

उना नं पवनोद्धूतैर्दूमे रौद्र निगंधिभिः ॥५४॥ कुलकम् ॥ प्रथयंतान्
 मादिश्य धुर्या निव श्रापेयं तिसः ॥ ताम् वारोह्य स लीरथा दिवतता
 तच ॥५५॥ तस्मै सभ्याः सभायां गोप्रे गृह्णत मेद्रियाः ॥ ग्रहणा
 महे ते च कुर्मनयो न पच च क्षुधे ॥५६॥ विधेः सायंतनस्यां ते स
 ददर्शत पो निधिं ॥ प्रन्वासीन मनुंधया स्वाहये वरु विभुजं
 ॥५७॥ तयोर्ज गरुतुः पादौ राजारा जीव मागधी ॥ तौ गुरु गुरु

स्वाम्यमायसुहृत्
 त्रि१ कोशराष्ट्र दुर्गविलानिच४

कुता स नो जलयाधि दुर्गि

मनरांतथा
 देवमानुषं
 सनततः ॥४॥

पत्नी प्रीत्या प्रतिननदतः ॥५८॥ प्राथेयं स्तमा तिथ्य विनिता ध्वप निश्र
 मं ॥ प्रपद्य कुशलं राज्ञे राज्या श्रममु निमुनिः ॥५९॥ प्रथाऽथ
 व विदंस्तस्य विनिता निधुरः पुरः ॥ प्रथी मर्थपतिर्वचमादेदेव
 दतां वरः ॥६०॥ उपपन्न ननु शिवं स्वप्नं स्वंगेषु यस्य मे ॥ देवीनां
 मानुषीणां च प्रतिहंता त्वमापदाम् ॥६१॥ तव मंत्रकृतां मंत्रैर्दूरा
 संसमिता रिभिः ॥ प्रह्लादिश्यंत इव मे दृष्ट लक्ष्य भिदः शराः ॥६२॥
 वि रौद्र जितं होत स्वया विधिबंद गिष्ठं व्ये भवति सस्या नाम

प्रयुक्तकेभ्यश्च
 नेभ्यः पनेभ्यो
 राजवल्लभात्
 पृथिवीपतिलो
 भाघनराणां
 पंचधा प्रवा ॥२॥

दृष्टिर्वर्षतद्विद्योतेव ग्रहोसमावित्यमनः॥१॥

प्रतिदृष्टिरनावृष्टिः शलभास्त्वक्रासुका॥ स्वचक्रं परिचक्रं वा सैवैतदित्यः स्मृताः २
वेदस्तत्तत्तद्विद्यमनः २

नेजः पुरीषोवर्षसमः १

बैभ्रह विषिरां॥६३॥ पुरुषायुष जीविन्यो निरातका निरीतयः॥ यन्म
कीयाः प्रयास्तत्रैतुं स्तैद्रुमवर्चसम्॥६४॥ विचिंयमानस्यामु नि
नात्र ह्ययो निना॥ सानुबंधाः कथं न स्युः संपदो मे निरापदः॥
॥६५॥ किं नुवध्वांतवैत स्यामदृष्ट सदृशप्रजं॥ न मां प्रवति
सदीपारत्नसंतपि मे दिनी॥६६॥ मत्पुत्रं दुर्लभं प्रह्वान् न
मावर्जितं मया॥ पयः पूर्वस्वनिश्वासकवो ह्यमुं पभुंजते॥६७॥

खयै २

॥६॥

संघातग्रासयोः पिंजरेद्वयोः पुंसि क्लेशश्च समः॥१॥

चित्तविद्वाने

नूनं मत्तः पत्रं वंश्याः पिंडं विद्धे दृष्टिनिः॥ न प्रकामभुजः श्राद्धे स्व
धौ संग्रह तमराः॥६८॥ सैहिं मिज्या विशुद्धात्मा प्रजालोपनिमी
लितः॥ प्रकाशं श्वां प्रकाशं श्वलोका लोकां श्वां चतः॥६९॥
लोकांतय सुखं पुराणं तपो दान समुद्रवं॥ संततिः शुद्धवंश्या हि
पत्रं चैव शर्मणो॥७०॥ प्रसस्य पीडं भगवन् नैव धर्मवर्हिमि॥
प्रसुं तुं मि वीलानं नववदस्यं दतिनः॥७१॥ तथा हि न विनेतमं किं
पश्यन् न दृश्यसे॥ सितं स्वयं मि वस्नेहा दध्यं मां श्रमपादपं॥७२॥

द २

शर्मसातसुषानिचेयमरः ३

निफलं १

तस्माद्यथाविमुच्येह संविधातुं र्थाहसि॥ इक्ष्वाकूणादुराये र्थे खल्वपि
नाहिसिद्धयः॥ ७३॥ इत्थं विज्ञापितो राज्ञा ध्यानस्तिमितलोचनः॥
क्षणमात्रमपि सस्यो सुप्तमीनो यथाहृदः॥ ७४॥ सोऽप्यस्य
प्रणिधानेन संततः स्तम्भकारणं॥ भवितात्मा भुवो भर्तु रर्थेन प्र
सिद्धो धरः॥ ७५॥ पुरां शक्रमुपस्थाप्य तवोर्वी प्रतियासृतः॥
प्रासीकल्य तनुद्यायां माश्रिता सुनमिः पथि॥ ७६॥ इमां देवीं मे
तु स्नातां स्मृत्वा सपदि सत्वरः॥ प्रदक्षिणक्रियातीतेस्तस्याः त्र्यम्ब

मजीजनः॥१७॥०प्रवजानासिमोयस्मादितस्तेनभवष्यति॥
मत्प्रसूतिमनाराध्यप्रेजेतिबांशशायसा॥१८॥संशापोनहय
राजन्नेचसाशधिनाश्रुतः॥नदसांकाशगंगायाःस्वोतस्यु
दामदिग्गजे॥१९॥०प्रवेहितदवज्ञानाद्यनापेक्षमनोरथ
प्रतिवधातिहिश्रेयःपूज्यपूजाव्यतिक्रमः॥२०॥हविषेक्षिर्घ
संज्ञस्यसाचेदानींप्रचेतसः॥भुजंगपिहितदायंपातालम

सत्रमा द्वादशे जज्ञे स दारणेयि सप्तमः ॥१॥

सर्वः प्रहकुभुजयोगोभुजंगोऽहिर्भुजंगमः प्रमनः १

॥६॥
रघुवंस॥

धितिश्च॥८१॥सर्वमेकांतारंतस्यामदीयां बहसमातनम्॥८२॥प्रायः
धयसफनीकः सावां कामं विधास्यति॥८३॥इति वारिनेरुका
स्योतुराहुतिसाधनं॥८४॥प्रनिधानं दिनीनामधेनुगवर्तव
नत्॥८५॥तामाललार जालेवां विप्रतिस्वैतं भंगुरं॥संध्या
प्रातिपदेनेव अतिभिन्ना हिमांशुना॥८६॥ललाये द्युमांभु
नं पल्लवस्निग्धपारं॥विभ्रती श्वेतरोमां कं संध्येर्विशशि

स्वेतवत् सुपारलं॥९

उपकंठिकाभ्यां भ्यां प्रभ्यमितो मयं प्रभवः॥३

नं नवं॥८५॥भुवं को सैनकुंडो धूमि मेधेनां वभ्रथां दपि॥प्र
स्ववेनां भिवर्षती वहा लोकप्रवर्तिना॥८६॥रजः करौः सु
रोद्धूतैः स्पृशद्भिर्गात्रं मंतिकैः॥तीर्थाभिषेकजां शुद्धिमा
ददां नाम्निषतेः॥८७॥कुलकम्॥तां पुराय दर्शनां शानि
मित्तनाः स्तपोधनः॥याज्यं मांसं सितबंध्यं प्रार्थनं पुर
वीत्॥८८॥प्रदरवर्तिनां सिद्धिराजन्विगारायां मनः॥उप
स्थितैर्यं कल्याणीनां निक्कीर्तितं श्वयत्॥८९॥वन्धवति रिमं

८४
नं३

शश्वरमानुगमेनेनगां॥ विद्यामभ्यसनेनेवप्रसादपितुम
हसि॥ ६०॥ प्रस्थितायां प्रतिष्ठेयाः स्थितायां स्थानमावरेः॥ नि
वशायां निधीदास्यां पीतां भसिपिवेदपः॥ ६१॥ बध्नेतिम
मतीचेनेमिचित्तमातयेवनात॥ प्रयातां प्रातरंवेतुसायंप्र
युद्धजेदपि॥ ६२॥ श्याप्रसादादस्यां स्तुपरिचयीपरोभव॥ प्र
विद्धमस्तुतेस्थेयाः पितेवधुरिपुत्रिणां॥ ६३॥ तथेतिप्रतिज
ग्राहप्रीतिमासपरिग्रहः॥ प्रदेशदेशकालराशिर्वाः शा
शितुर्नोवतः॥ ६४॥ प्रथमप्रदोषदोषज्ञः संवेशायविशोपति॥

सूतः सूततवाकुरु सुसुर्विससर्जोर्षितश्रियं॥ ६५॥ सत्यामपितपसिद्धौ नियमापेक्षया मुनिः॥ क
मवितकव्ययामासवत्यामेवासंविधा॥ ६६॥ निर्दिष्टां कुलपतिना सपर्यासात्तामध्यास्य प्रपतिपरिग्रह
द्वितीया॥ तद्विषयाध्ययनानेवेदितावसानां संविद्यः कुशलयने निशानिनाया॥ ६७॥ इति श्रीरघुवंशे महा
काव्ये कविश्रीकालिदासकृतौ वसिष्ठाश्रमागमो नामा प्रथमः सर्गः॥ १॥ अथ प्रजानामधिपः प्रभाते जा
या प्रतिग्राहितगंधमाव्यां॥ वनायपीतप्रतिबद्धवत्सां यशोधनो धेनुः॥ ऋषेर्मुमोच १ तस्याः खुरन्या
सपवित्रपां शुभपां श्रुत्वा नांधुरिकीर्तनीया मार्गं मनुष्येश्वरधर्मपत्नी श्रुतेरिवाथं स्मृतिरन्वग
द्यत् २ निवर्त्य राजा दयितां दयालुस्तं सौरभं यीसुमेर्यशोभिः॥ पयोधरीभूतचतुः समुद्रां जुगोपगोरूप
धरामिवोर्वी॥ ३ वृतायते नानुचरेण धेनोर्त्यवेधि शोषोपनुयायिवर्गः॥ न चान्यतस्तस्य शरीररक्षा स्ववी
र्यग्राहिमनोः प्रसूतिः॥ ४ अस्वादवद्भिः कवले स्तृणानां कंदुयनेर्दशनिवारतोश्च॥ अव्याहतस्वेरगतैः

सतस्याः संम्राट् समाराधनतत्परो भूतः ॥ स्थितः स्थितामुच्यते तः प्रयातानिषेदुषीमासवान्सधीरः ॥ जला
 भिलीषीजलमाददानां द्यायेवतां भूपतिरन्वगदृतः ॥ ६॥ संयस्तचित्तामपिराज्यलक्ष्मीतेजोविशेषानुमि
 तां दधानः ॥ आसीदनाविष्कृतदानराजिरंतर्मदावस्य इव द्विषेद्रः ॥ ७॥ वताप्रतानोद्भूयितैः सकेशैरधिज्य
 धन्वा विचचारदावं ॥ रक्षापदेशादुरुहोमद्येनोर्वन्यान्वितेभ्यन्निवदुष्टसत्त्वान् ॥ ८॥ विसृष्टपार्श्वानुचरस्य
 तस्यापार्श्वदुग्माः पाशभृतासमस्य ॥ उदीरयामासुरिवोन्मदानामालोकशब्दं वयसां विरावैः ॥ ९॥ मरुत्प्रयु
 क्ताश्चमरुत्सखाभंतमर्च्यमारादमिवर्तमानं ॥ अवाकिरन्वात्सल्यताप्रसूनैराचारलाजैरिव पोरकृत्यः
 १०॥ धनुर्भूतोपस्यदयार्द्रभावमारव्यातमंतः करौर्विशंके ॥ विलोकयन्त्योवपुरापुरक्षां प्रकामविस्ता
 रफलं हरिरायः ॥ ११॥ सकीचकेर्मरुतपूर्तारंघ्रैः कूजद्विरापादितवंशकृत्य ॥ सुप्रावकुंजे सुयशः स्व
 मुञ्चेरुद्गीयमानं वनदेवताभिः ॥ १२॥ पृक्तस्तथा रैर्गिरिनिर्झराणामनोकहाकंपितपुष्पगंधिः ॥
 तमातपत्कांतमनातपत्रं माचारपूतं पवनशीमेव ॥ १३॥ शशामवृष्ट्यापिविनादवाग्निरासीद्विशो

गी

च

वात्फलपुष्पवृद्धिः ॥ कुनंनसत्वेष्टधिकोववांधेतस्मिन्वनंगोपरिगाहमाने ॥ १४॥ संचारपूतानि
 दिगंतारारिः कृत्वादिनांतेनिदयायगंतुं ॥ प्रचक्रमेपद्मवरागताम्राप्रभापतंगस्यसुनेष्टधेनुः ॥ १५॥
 तां देवतापित्रातिथिकियार्थमन्वग्ययोमध्यमलोकपालः ॥ वमोचसातेनसतांमतेनश्रद्धेवसाक्षा
 द्विधिनोपपन्ना ॥ १६॥ सपत्न्यलोतीर्वराहयूथान्यावासवृक्षोन्मुखवर्हिणानि ॥ यथोमृगाध्यासि
 तशादूतानि श्यामायमानानि वनानि पश्यन् ॥ १७॥ आपीनभारोद्धतनप्रयत्नाद्गृष्टिर्गुरुत्वाद्दुपुमो
 नरेंद्रः ॥ १८॥ उभावलेकैतुरंघिताभ्यातपोवनावृत्तिर्वैष्णवांगताभ्यां ॥ १९॥ वशीकृत्येनोरनुयायिनंतमाव
 र्तमानं वानितावनं तात ॥ पयोनिमेवावसपक्ष्मपंक्तिरुपोविताभ्यामिवलोचनाभ्यां ॥ २०॥ पुरस्कृता
 वर्त्मनि पार्थिवेन प्रत्युद्गता पार्थिवधर्मपत्न्या ॥ तदंतरसाविराजधेनुर्दिनसपामध्यगतेवसंध्या
 रः प्रदक्षिणीकृत्यापयस्विनीतांसदाक्षीणासाक्षतपात्रहस्ता ॥ प्रताप्यचानर्घीशासप्रस्थाः श्रेणोतर
 दारमिवायसिद्धे ॥ २१॥ वत्सोत्सकापिस्तिमितासपर्याप्रत्यागृहीतेतिनिनंदतुस्तौ प्रत्त्याप

प

वि

पनेषु ठितविधानां प्रसादविहानि पुरःफलानि २२ गुरोः सदारस्य निपीड्य पादौ समप्य संध्यं च
विधिं दितीपः ॥ दोहादिध्यानां वसाने पुरे वदो ग्ध्री भेजे भुजे ध्वनि नरी पुनिषि चणा २३ ताम्रलिक
न्यस्तबाली प्रदीपामान्वात्य गोपान् गृहीत सहायः ॥ कमेरासु प्रामनु संविवेश सुप्तो स्थितां प्रातरनु
दतिष्ठत् २४ इष्टं व्रतं पातयतः प्रयार्थं समं महिष्या सह कर्त्तव्यं कीर्तिः ॥ सप्तव्यती युस्त्रिगुणानित
स्यादिना निदीनोद्धरणोचितस्य २५ अन्ये चुरात्मानुचरस्य भावं जिज्ञासमाना मुनिहोमये नुः ॥ गं
गां प्रपातांत विस्तृत शब्दं गोरी गुरोर्गङ्गा रमा विवेश २६ सा दुःप्रधर्षा मनसा पिहिं स्त्रैरित्यद्रिशोभा
प्रहितेक्षतो न ॥ अलक्षिता भुत्पतनो नृपेरा प्रसह्य सिंहः किल तां च कर्ष २७ तदीयमाकंदितमार्तिवं
धोर्गुहानि वद्धु प्रति सवदीर्घं रश्मिस्त्रिवादाय न गेंद्र सत्तां निवर्त्तयामास नृपस्य हृदि २८ सपाट
लायांगवितस्थिवांसं धनुर्द्धरः केशरिरां ददृश ॥ अधित्यका यामिव धातु मय्यो धू द्रुमं सानुमत्तः
प्रफुल्ल २९ ततो मगेंद्रस्य मगेंद्रगामी वधाय वध्यस्य शरं शरशयः ॥ जातामिषंगो नृपति निषंगो गान्धु

शिव
६

धर्तु मैद्यत्प्रसभोद्धृता रिः ३० वामेतरस्तस्य करः प्रहर्तुर्नखप्रभाभूषिते कंकपत्रे सत्तांगुतिः
सायकपुंख एव चित्रार्थितारं भद्रवावतस्ये ३१ बाहुप्रतिभं विवृद्धमन्युरभ्यसीमागस्कृतमस्य
शशिः राजा स्वतेजोभिर दृष्टतांतर्भागी वमं जौषधि सद्धवीर्यः ३२ तमार्यगृहं निगृहीत धेनु
र्मनुयावाचामनुवंशकेतुं विस्मापयान्विस्मितमात्मवृत्तो नृपाल सिंहं निजगाद सिंहः ३३ अतंम
हीपास्तवश्चमेरा प्रयुक्तमप्यस्त्रमितो वृथा स्यात् नपादयोन्मूलनशक्तिरंहः ३४ शीतोद्युयेम हृतिमा
रुतस्य ३५ कैलासगौरं वृषमारु रक्षोः पादार्पणान् गृहपूतपृथं अवेहि मां किं कर मयु मूर्तेः कुंभोदरं न
मनि कुंभ तुल्यं ३५ असुं पुरः पश्यसि देवदारुं पुत्रीकृतो सौख्यमध्वजेन यो हं मकुंभस्तननिःसृता
नां कंदस्य मातुः पयासोरसः ३६ कंडूयमानेन कटंकदाचिद्वन्यद्विपे नोन्मार्थिता त्वागस्य अ
थेन मद्रस्तनया शशोचसे नान्यमा लीढमिवा सुरास्त्रैः ३७ तदा पृथ्वेर्वनद्विपानां त्रासार्थं म
स्मिन्नैर्हं मद्रिकुक्षौ निष्ठः व्यापारितः भूलभूतौ विधाये सिंहं त्वमंकागतस्वत्ववृत्ति ३८ तस्यान

तस्मात्पुनः

र. वंश
१६

मेवाधुधितस्य तन्निर्दिष्टकावापरमेश्वर उच्यते शोशितपाररामे सुरद्विषाद्रमसीस
धेव उच्यते सत्त्वं निवर्त्तस्वविहाय लज्जागुरौ भवान् दृष्टीति श्री व्यमलिः शस्त्रेणारक्ष्यपदरा-
क्षरक्ष्यनतद्यशः शस्त्रभृतां क्षिणोति ४० इति प्रश्नं पुरुषाधिराजो मृगाधिराजस्य वचो निशम्य
प्रत्याहतास्त्रागिरिशप्रभावादात्मन्यवन्ता श्री धीवीचकार ४१ प्रत्यब्रवीच्चैनमिषु प्रयोगे तत्पूर्वसंगे
वितथप्रयत्नः जडीकृतस्य्यावकवीक्षितेन वज्रं मुमुक्षु निव वज्रपाणिः ४२ सेरुद्धचेष्टस्तु मृगं व्रका
मंहास्यवचस्तद्यदहं विवक्षुः अंतर्गतं प्राणभृतां हि वेदसर्वं भावाभावमतोऽभिधास्य ४३ माम्भ्यः
समेष्ट्या वज्रं गमानां समं स्थितिप्रत्यवहारहेतुः गुरोरपीदं धनमाहिताग्नेर्नश्यत्पुरस्तादनुपेक्षणीयं
४४ सत्त्वं मदीयेन सीरवृत्तिं देहेन निर्वर्त्तयितुं प्रसीद दिवा वसानोत्सुकवात्सवत्साविमृच्यतां धेनु
रियं महर्षेः ४५ अथांधकारं गिरिगद्गाराणां दंष्ट्रा मयूखैः शकलानि कुर्वन् भूयः समूहेश्व
रपार्श्ववर्त्ती किंचिद्विदुष्यार्थं पतिं वामाये ४६ एकांतपत्रं जगंतः प्रभुत्वं नवं वेयः कोत्तमिदं वै

शिव
१३

एकतपत्रं केचिः एकपत्रं जगत्प्रभुत्वं

पुश्च) अव्यस्य है तो वं हुतुं मिच्छां निचोरमूवः प्रतिभासि मे त्वं ७॥ भूतानुकं पातवचोदियं
गोरेकाभवेत्स्वस्तिमतीत्वदंते जीवन्मुनः शश्वदुपप्लवेभ्यः प्रजाः प्रजानाथपितेव पासि ७८
अथैकधेनोरपराधदंडादुरोः कृशान् प्रतिमाद्विमेधिशयोऽस्य मयूखं वताविनेतुंगाः को
दिशाः स्य शयताद्यद्योऽग्नीः ७९ तद्रक्षकत्पारापरं पराणां भोक्ता रमूजस्वत्वमात्मदेहो मही
तत्वस्य शनमात्रमिन्नमृच्छं हि राज्यं पदमैन्द्रमादुः ८० एतावदुक्तो विरते मृगं द्रे प्रतिस्वनेनात्म
गुहागतेना श्री च त्वोच्चयोपि क्षितिपालमुच्चैः प्रीत्या तमेवार्थं ममावर्ते वा ८१ निशम्य देवानुचर-
स्यवोचं मनुष्यदेवैः पुनरैरकुवाच धेनुवा तदध्यासितकातराक्ष्या निरीक्ष्य माराः सतैरादयालुः
पराक्षिता किं त्वत्रापत इत्युदग्नः क्षत्रस्य शब्दो भवने बुद्धः राज्येन किंतु द्विपरीतवृत्तैः प्रारोह
पक्षौ शमत्वीमसैवा ८२ कथं न शक्योऽनुनयो महर्षे विशारानादत्यपयस्विनीनां ८३ मामनूनां
सुरभेखैरुद्रौ जसातु प्रकृतं त्वया स्याम ८४ स्वयं स्वदेहाप्यराणिः येषां न्याय्यामयो मोच

उपप्लवेभ्यः
प्रजाः प्रजानाथ
पितेव पासि

अतीमहं तुमर्षे नवाधनुर्जिर्ममिह ४५

जोत्तमममरलेन १ ७५५३ शतः

प्रमदः ३

७५५३

निशम्य देवानुचर

जोत्तम

र. वंश.

१५

सर्वं तद्विज्ञेन

म विज्ञातं मरुतं

शान्तं पुरुषं

जगत् अनात्मनः

३४

यितुं भवतः नैपा रणा स्यादिह तात वैवं भवेदलं पञ्च मुनेः क्रियार्थः ५५ भवानपीदं पर
 वानवै तिमहान्ति यत्नस्तव देवदारो स्यातुं नियोक्तुर्न हि शक्यमग्रे विनाशय रक्ष्य स्वय
 मक्षतेन ५६ किमयं हि स्यस्तव चेन्न तो हं यशः शरीरे भवमेदया लः एकांत विधं सिमु
 मविधो नापि वैधना स्या स्तु भौतिके सु ५७ संबंधमाभाषण पूर्वमाहु र्यातः स नो संगत
 योर्वनातै तदुत्तनाया नुगनार्ह सित्वं संबंधिनो मे प्रणम्य विहंतु ५८ तथेति गामुक्तवते दिव्य
 पः सद्यः प्रतिष्ठं भविष्युक्त वाहुः सन्यस्त शस्रो ह्ये स्वदेह मुपानय सिं डमिवा मि वस्य ५९
 तस्मिन् क्षरोपा हायितुः पूजानामुत्पश्यतः सिंह निपात मग्नम् अवा कु खस्या परिपुष्य
 वृष्टिः पपात विद्या धर हस्तमुक्ता ह. उतिष्ठ वसेत्य मना यमानं वचो निरा म्या स्थित मु
 स्थितः सन् ॥ ददर्श राजा जननी मि वस्वा गाम गतः प्रस्रविंती न सिंहं ते विस्मिते धे नुरुवाच
 साधो मायां मयो द्वा व्यपरीक्षितोसि ऋषि प्रभावान्मयि नांतकोपि प्रभुः प्रहर्तुं किमुता

हे शिवानु २२८

मोक्षार्थं

इदं देवदत्तं

१२० नामसंख्या

अंते विज्ञेयं

शान्ते एकांति विधे

विज्ञेयं

प्रत्येकं प्रतिज्ञेयं

कवि वर

शिव

१५

नस्थ वलस्य होमा र्थ विधेः शेषं

न्यहिंसः भक्त्या गरो मय नुकं पयाच प्रीता स्मिते पुत्र वरं वृत्ती खान के बवानां पयसां प्र
 सृति मेवे हि मां काम दुष्टां प्रसृजाम् ॥ इततः समानीय समा निता र्थी हस्तौ स्वहस्ता ॥
 जिज्ञेयं वीरशब्दः वंशस्य कर्त्तार मन्त किर्ति स्रदक्षिरायां तनयं पपाचे ॥ ६४ ॥ संता
 नको मायतये तिका मं राज्ञे प्रतिश्रुत्य ययस्विनी सा ॥ दुग्धा पयः पत्र पुटे मदीयं
 पुत्रोपमं भुंक्ष्वेति तमादि देश ॥ ६५ ॥ वत्साग्निकार्य व्यतिरिक्त मन्ये दुरोर नुज्ञामधि
 गम्यमातः ॥ औधस्य मिहामितवोपभोक्तुं यष्टां शमुर्व्या इवरक्षितायाः ॥ ६६ ॥ इष्टं
 सितीशेन वक्षिषु धे नुर्विज्ञापिता प्रीततरा वभूवत्तदं न्विता हेमवाताञ्च कुक्षेः
 प्रीत्या पयावाश्रममश्न मेरा ॥ ६७ ॥ तस्याः प्रसन्नो दुमुखः प्रसादं गुरुनृपा नां गुरवे नि
 वेद्य प्रहर्षाच्चिह्नान्मि तं प्रियाये शशं सवाचा पुनः सक्तयेव ॥ ६८ ॥ सनंदिनी सन्य

अथ

मंजी

मोक्ष

निब

पत्र

५०

यवो

रं वं २१

१२५

मनिदितात्मासहस्रोवत्सविपीतरोषं पपोवारीष्टे नकुताभ्य नृचः सुहृदयशोभूर्त
मिवातिहृत्पातय्योक्तव्रतपारशांते प्रास्थानिकं स्वस्ययनं प्रयुज्यतो दंपतीस्व
प्रतिराजधानी संप्रवयामासवशी वसिष्ठः १०॥ प्रमदाक्षीणी कृत्यतु तं कृताशमनेतरं भ
तुररुंधतीच ॥ धेनुं सवत्सांच नृपः प्रतस्थे सन्मंगलो दग्धतरप्रभावः ११॥ प्रोत्रा
मिरामध्वानेनारथेन सधर्मपत्नी सहितः सहिष्णुः ॥ यथावनृद्धात्सुखेन
मार्गस्वेनेव पूर्वोत्तमनोरथेन ॥ आतमाहितो सुयमदर्शनेन प्रजाः प्रजाबार्थव्रतकर्त्ता म
नेवैः पपुस्तपिमना मुवाद्मर्नवादिनाथमिवोषधीनां ॥ अपुरंदरः श्रीपुत्रमृत्युताकंप्रवि
श्य पौरैरभिनंदमानः भुजेभुजंगंद्रसा मानसारेभूयः समुमेधु रमास संज ॥ १२॥ अथ
नयनसमंजोतिरत्रै दिवद्याः सरसरिद्वितेजोवह्निनिष्पृत मेशमनरापतिकुलभू

शिव

१५

त्योगर्ममाधत्त राज्ञी गृहमिरमिनिविष्टं लोकपालानुभावेः १५॥ इति श्रीरघुवंशे महाकाव्ये कवि
श्रीकात्वेदासकृतौ नंदनीवरप्रदाने नाम द्वितीयः स्थः ॥ २॥ अथोसितं भर्तुरुपस्थितो दयं स
खीजनोद्दीप्ता कौमुदीसुखम् निदानमिक्षा कुकुलस्य संततेः सदक्षिणाद्रोहदलक्ष्मणे दधौ
१ ततो विशंपत्युरनन्य संततेर्मनोरथं किंचिदिवोदयोन्मुखम् अनन्यसौहा र्दरसस्य दोहं
प्रिया प्रपेदे प्रकृतिप्रियंवदा र मुखेन साकेतकपत्रपांडुना कृशांगयष्टिः परिमेयभूवरा स्थ
तात्पताराभरसो दुमंडलां प्रभातकल्यां रजनीं व्यडं वयत् ३ इतीरसादादसमग्रभूवरा मुखेन सा
क्ष्यतलो ध्रुपांडुना तनप्रकाशेन विचेयतारका प्रभातकल्यां साङ्गीनेव शर्वरी ४ तदाननं सरोक्षि
तीश्वरोरुहः सुपाद्याय नत्पिमाययो कंरी वसिष्ठं पृष्टतेः पयोनुचां शुचिव्यया येवनराजिपल्वले
५ दिवं मरुत्वातिवमोक्ष्यते भवं दिगेत विश्रांतरथो हिमस्तुतः अतोऽमिताये प्रथमे तथा विधेमनो वबंधा
न्यरसो न्विलथ्यसा द नमेद्रियाशंसति किंचिदी सीतं स्पृहावती वस्तुषु के सुमागधी इति स्मृद

विष्णो वन्द्य
महानिभस्य
१०॥ दामोदर
११॥ जगन्निभस्य
१२॥ अमर
१३॥ अमर
१४॥ अमर
१५॥ अमर
१६॥ अमर
१७॥ अमर
१८॥ अमर
१९॥ अमर
२०॥ अमर

विष्णो वन्द्य
महानिभस्य
१०॥ दामोदर
११॥ जगन्निभस्य
१२॥ अमर
१३॥ अमर
१४॥ अमर
१५॥ अमर
१६॥ अमर
१७॥ अमर
१८॥ अमर
१९॥ अमर
२०॥ अमर

विष्णो वन्द्य
महानिभस्य
१०॥ दामोदर
११॥ जगन्निभस्य
१२॥ अमर
१३॥ अमर
१४॥ अमर
१५॥ अमर
१६॥ अमर
१७॥ अमर
१८॥ अमर
१९॥ अमर
२०॥ अमर

७७

१६

मिति

१६

१६

१६

१६

१६

तथासाधनं प्रसाधितं सुखं साधनं साधनं ॥ १ ॥
उपसाधनं ॥ २ ॥

साधनं साधनं साधनं साधनं ॥ ३ ॥
साधनं साधनं साधनं साधनं ॥ ४ ॥

त्यनुवेत्तमाहृतः प्रियासखीरुत्तरकोशलेष्वरः ७ उपेत्यसोदोहदुःखशीलतां यदेववृत्तेदपश्यदा
हते नहीकुमस्यास्त्रिदिवेषिभूपतेरभूदनासाद्यमधिज्यधनने ८ कमेरानिसीर्य्यचदोहदव्यथा
प्रचीयमानावेयवारराजसा पुराणपत्रापगमादन्तरं ततेव सन्द्धमनोज्ञपञ्चवा ९ दिनेका
हत्सामधुकपादुरंतदीयमास्याममुखंस्तनद्वयं सुजतयोः पंकजयोः प्रियेतिरभ्रकारभ्रमहीवयो
१० दिनेकुगहत्सुनितातपीवरदीयमानीत्वमुखंस्तनिधानगमीमिवसागवां वंशमीमिवाभ्यां तर
लीनपावकां नदीमिवांतःसलिलं सरस्वतीनृपः ससत्वां माहवीममन्यत ११ प्रियानुरागस्यमनस
मुत्तेर्भुजार्जितानीचादिगंतसंपदा यथाकमेपुंसवनादिकाः क्रियाः श्रुतेश्चधीरुसदृशी व्यधत्तसः
१२ सुरेंद्रमात्राश्रितगर्भगोरवात्प्रयत्नमुक्तासनया गृहगतः तयोपचारांजालिखितमहस्तयानेने
दफारिप्रवनेत्रयानृपेः १४ कुमारभस्याकुशलेरधिष्ठितेनिषगिरातैरयगर्भवेश्मेनि पतिः प्र
तीतः प्रसवेन्मुखीप्रियांददर्शकावेदिवममितामिव १५ गच्छेहेस्ततः पंचमिरुचसंश्रयैरस
समुद्रयोर्वीरणकोशदत्तयोदधिरकांतिगवलापिधानेयो १६ ॥ १७ ॥ ॥ १८ ॥ ॥ १९ ॥ ॥ २० ॥
॥ २१ ॥ ॥ २२ ॥ ॥ २३ ॥ ॥ २४ ॥ ॥ २५ ॥ ॥ २६ ॥ ॥ २७ ॥ ॥ २८ ॥ ॥ २९ ॥ ॥ ३० ॥

१६

१६

१६

१६

१६

१६

१६

१६

१६

१६

१६

१६

यंगैः सूचितभाग्यसंपदं असूतपुत्रं समयेसचीसमात्रिसाधनाशक्तिरिवार्थमक्षयं १५ दिशः प्र
सेदुर्मसुतोववुः सुखाः प्रदाक्षिणाच्चिरुतमप्रीतिददे बभूवसर्वभ्रमशंसीतक्षणेभवाहितो काम
भ्युदयायतादृशः १६ अरिष्टशय्यापरितोविस्सारिणासुजन्मनस्तस्यानिजेनेतेजसा निशीयदी
प्रसहसोहताहिवोवभूवुरालेख्यसमर्पिताइव १७ जनार्णयमुद्धातचरायशंसतेकुमारनेमो
मेतसमीताक्षरं अवेयमासीत्रयेमवभूपतेः शमीप्रभेद्यत्रैमृजेचचामरे १८ निवातपद्यस्ति
मितेनचकाष्ठावपेस्पकांतपिवंतः सुताननं महोदधेः पूरंदुदर्शनातगुरुः प्रहर्षः प्रवभूववीम
नि १९ संजातकर्मायं खिलेतपाखिनातपोवनदेसपुरोधसाकृते दिवीपसूनुर्मतीराकरो
द्रवः प्रयुक्तसंस्कारइवाधिकंबभौ २० सुखप्रवांसगततूर्यानिस्वनाः प्रभोदनृत्यैः सहवा
राययोधिता नकेवचंसंज्ञानिमागधीपतेः पाथीयजुमंतदिवोकसामपि २१ नसेयतस्तस्य
॥ २२ ॥ ॥ २३ ॥ ॥ २४ ॥ ॥ २५ ॥ ॥ २६ ॥ ॥ २७ ॥ ॥ २८ ॥ ॥ २९ ॥ ॥ ३० ॥

१६

१६

१६

१६

१६

१६

१६

१६

१६

१६

६२५५

७

२५

वभूवराक्षीर्षिमेचयेद्यस्तजन्महर्षितः २२ आभिधानोस्वयेमेवकेवेलं तदापि तृणां मुमुचेसंवेध
 नाते २३ अस्यावयादयमंतमर्मर्भकस्तथापरेषां युधिचेति पार्थिवः अवैक्ष्यधातोर्गमनार्थम
 र्थविचकारनाम्नारद्युमात्मसंभवं २३ पितुः प्रयत्नात्संमग्नसंपदः शुभैः शरीरावयवैर्दि
 वेदिने पुषोषवृद्धिं हरिवश्वदीधितेन प्रवेशादिववातचंद्रमाः २४ उमावृषाकोश
 रजन्मना यथा यथा जयंते न शची पुरंदरो तथा नृपः सा च सुते न मागधी न नंदस्तस
 हरो न तत्समौ २५ रथांगनामोरिव भावबंधं न वभूवयस्ते परस्परश्रयं विभक्तमये
 कसुते न तंतयोः परस्परस्योपरि न्यहीयतां २६ उवाच धात्र्य प्रथमो वितं वचो ययो
 तदीयां मवलंब्य चांगुलिं अभूच नमः प्रणि पात शीक्षया पितुर्मुदते न ततो न सौभिकः

नहीयतां

किं ह्ये ३ अमे अमे गुणवर्तमाना ३ केकस्मिन्नवर्तिव ५ उक्तं जन्मवारं मर्त्यपातकः २
 २१ निवेद्यं कश्चन वर्तमाना तकायाः यथा वक्तुं ह्येतां सत्यमो धेनवा सुमंशाः ३
 विद्विष्यति तद्वतः ५

७ तमं कमारोपशरीयोगेः सखैर्निधिचंतमिवाभूतं त्वचि उपांतसंमीलितलोचनो नृप
 श्रीगस्तस्य रसज्ञतां ययो २८ अमंस्तचो नेन पराद्भूजन्मना स्थिते रभे ता स्थिति मंत
 मूल्यं स्वमूर्तिभेदेन गुणाग्र्यवर्तिना पतिः प्रजानामिव सर्गमात्मनः २९ संवत्तं च दृष्ट्वा त
 का कपक्षकैरमात्पुत्रैः सवयाभिरन्वितः त्रियैर्यथा वदुह तो न चाह्वयं न दीमुखे नेव स
 ठद्रमाविशत ३० अथापनीतं विधिवद्विपाश्रीतो विनिष्करेनं गुरवो गुरुप्रियं अवंधयत्
 लाश्रवभूवरर्भ के क्रिया विवस्तूवठिता प्रसीदति ३१ धियः समग्रेः संगुरो रुदारुधी
 कर्माद्युतस्ते श्रुतुरर्गोपमाः ततारविद्योपवनातिपातिमिदिशो हरिद्वि हवितामिवेश
 ३२ इत्त्वचैसमेधां परिधाय रो रवीमप्रीक्षता स्त्रा पितुरेवमेव वितं न केवलं तद्गुरुरेक

अवकाशविशेष
 मंत्रीपुत्रः भाषा
 मातुल्यमागुत्रे
 निष्पन्नजने
 पदी ३४

स्थितिमानः
 निष्पन्नजः
 कश्चिदमक
 दिनद्विगुण
 नसमुद्रेय
 श्रविष्टत
 कश्चिद्वान

काये पक्षिना किञ्चा ३ अमे अमे ३
 किं ह्ये ३ सत्यं

रघुवंस

१८

श्रुते

दिवसोऽत्र

सेवेति विमलः

उद्युक्तः

अपहृतः

अलेख्यः

यतिशक्तिः

रामसिद्धिः

ओ को ग रे हा ल वे ने नि धि मः ५

निरंतरं

वामिदुःखं

मलमसं

सर्वस्वः

कामं पु

विद्विषं

नियमाधीनः

विभिः त्वमेव देवद्रयतौ निगद्यसे अजस्रदासा प्रयतस्यमद्वरोः क्रियाविद्यातां कथं प्रवर्तसे
 ४६ त्रिलोकनाथेन सताम्रवा द्विषस्वयानियमानैदिव्य चक्षुषा संचेत्स्वयं कर्मसंधर्मचारि
 णां त्वमेतरो यो भवोसीं च तो विधिः ५७ तदंगप्रग्यं मद्यवन्महाकृतो रमं तु रंगप्रतिभोक्तुमहं
 सि पद्यः मुचेतदर्शयितारं ईश्वरामलीमंसाभाददतेन पद्धतिं ४८ इति प्रगं वरुणसमीरि
 तं वचो निराश्याधिपतिर्दिवौकं सां निवर्तया मासरथं सविस्मयः प्रचकमेच प्रतिवक्तुं मुत्तयं
 ४९ यदा त्वमाजं कुमारं तं तथा यशस्कं रक्ष्य परतो यशोधनेः जगत्प्रकाशं तदशेषमिदं
 या भवदुस्तं दद्यात्तुं मे मोक्षतः ५० हरि रथे कः पुरुषोत्तमः स्मृतो महेश्वरं स्मृवकं एव न
 परः तथा विदुर्मां मुनयः शतं कृतं द्वितीयगामी न हि शब्द एव नः ५१ अतो यमप्रभेः कपित्थानु
 रिणापितुं स्वदीयेत्यमया पहारितः अतः प्रयत्नेन तवात्र मोक्षमाः पदं पदं व्याः सगरस्य सत
 तेः ५२ तवः प्रहस्यापमयः पुरंदरं पुनर्वभावेतुरगस्पराक्षिता गृहं शास्त्रं यदि गर्व एव

मुद्राभिपतिः

रघुनाथः

उत्तिष्ठो वि

सर्वस्वः

सारिलका

१८

संयमो विना जीवितं अस्तु न

संयमो विना जीवितं अस्तु न

संयमो विना जीवितं अस्तु न

संयमो विना जीवितं अस्तु न

संयमो विना जीवितं अस्तु न

तेन खल्वनिर्जितं परं बुद्धिं मवान् ५३ सैव मुक्तामद्यं वंते मुमुक्षुः करिष्यमाणः संशयं शतं
 न अतिहृदा तीव्रविशेषशोभिनावपुः प्रकर्वेणो विडंबितेश्वरः ५४ रघोर वयं मयेन पत्रिणो
 दिक्षतौ गोत्रविदेषमधराः नवां वुरानीकसूतं तां ह्यनेधनुष्यमो हंसमधत्तमार्गं ५५ वि
 लीपसूनेः सैव हृद्गुजांतरं प्रविश्य भीमो सुरशोरी तो वितः पपावना स्वादित पूर्वमा मुगः कुतूह
 लेनेवमनुष्यशोरितं ५६ हरेः कुमारोऽपि कुमार विक्रमः सुरादि पास्फातन कर्कशंगुलौ मुजे
 राची पत्रतता क्रियोचिते स्वनाम विदं नि चेष्टानसायकं ५७ जहारं चोत्थेन मयूरपत्रिणा
 शरं शरं कस्य महाशानिध्वं जं चो को पतसे सैव शसुरस्त्रियः प्रसद्य केशवपरोषणादिव ५८
 तयो रूपांतस्थितसिद्धसेनिकं गुरुत्मादासी विषभीमदर्शनेः बभूवुर्दुष्टं तु मलं जये विणोरधो
 रेभ्यः पत्रिभिः ५९ अतिप्रबंधप्रहितास्त्रवृष्टिभिस्तमाश्रयंदुः प्रसहस्य तेजसः शशकं निर्वययि
 तुं मूनवासैवः स्वतः चतं वरिहिर्मिवाद्भिरबुधः ६० ततः प्रकोष्ठं हरिचंदनां किं ते प्रमथ्य मानां रीवधि

अशनिः

आसीत्

वामिदुःखं

मलमसं

सर्वस्वः

१८

अथै नमु कः

नमः सदा तदा
नमः सदा तदा

$\frac{d}{dt} \left(\frac{1}{r^2} \right) = -\frac{2}{r^3} \frac{dr}{dt}$

पुष्पकोशपत्र

1878

म.सं. त.प. त. ३
म.सं. त.प. त. ३

一、二、三、四、五、六、七、八、九、十、十一、十二、十三、十四、十五、十六、十七、十八、十九、二十、二十一、二十二、二十三、二十四、二十五、二十六、二十七、二十八、二十九、三十、三十一、三十二、三十三、三十四、三十五、三十六、三十七、三十八、三十九、四十、四十一、四十二、四十三、四十四、四十五、四十六、四十七、四十八、四十九、五十、五十一、五十二、五十三、五十四、五十五、五十六、五十七、五十八、五十九、六十、六十一、六十二、六十三、六十四、六十五、六十六、六十七、六十八、六十九、七十、七十一、七十二、七十三、七十四、七十五、七十六、七十七、七十八、七十九、八十、八十一、八十二、八十三、八十四、八十五、八十六、八十七、八十八、八十九、九十、九十一、九十二、九十三、九十四、九十五、九十六、九十七、九十八、九十九、一百。

10

दुःसुप्रजाः प्रजाः ४ सममेव स मा कांतं हयं द्विर दगा मिना ते नै सिंहा स नं पि अ म खितं चारि मंडलं ५ या
मरा तु त्वत्त्वक्ष्ये रा तं म दृश्या कि त्स्वयं पद्मा पद्मा त पत्रे रा मे जे सा म्ना उ य दी क्षितं ६ पक्षि का ल्य त सा नि
ध्या का ले का ले च वं दिषु स्तु त्यं स्तु ति मि र थ्या मि रु प त स्वे सर स्व ती ७ म नु प्र भृ ति मि र्मा ह्यो भु क्तो य च
पि रा ज मिः त था णं न त्य पू र्वे व त स्मि न्वा सी द्वं सु ध र ८ न य वि द्वि र्ने वे रा क्षी स दा स चो प द र्शितं पू र्वे र
वा भ वं त्य क्ष स्त सी न्ना भ व वृ त्तैः ९ सौ ह र्द स र्व स्य लो क स्ये यु क्त द रा तु त था म नैः आ द दै ना ति णी तो स्मि न
भ त्वा नि वं द क्षि राः १० मं दो कं गैः रु तां स्ते नं गु णा धि क त या गु रौ फ ले नै स ह का र स्ये पु षो द्व मं द व प्र
जाः ॥१॥ प च्चा नो मा पि भू ता नां तु क्तो वै पु पु षु र्गु णो न वं त स्मि न्म ही पा ले सं द र्श नं वं नी वा प्र व त् ॥११॥
य थो प्र ह्ना द नो द्ध रैः प्र तां पा त्र प नो य था ॥ त थै व सो भू द च र्थो रा जा प्र कृ ति र ज्जे ना त् ॥१२॥ कौ म क र
त वि श्रां ते वि शो ले त स्ये लो च ने ॥ च क्क ष म ज्ञा तुं श स्त्रे रा सू क्ष्म का र्य र्थ द र्शि ना ॥१३॥ ल ध्र प्र श न नै
स्ये म थै नै स मु प स्मि तां ॥ पा र्थि व श्री र्हि ती ये व श र त्य डू ज न क्ष रा ॥१४॥ नै र्व ष्ट ल धु मि र्मे द्यै मु

मनोहरे अभूतं २

तव आभासकरो विः इह मरः ३

५३३९

सहकषेर सोलस्यानृत्ता भ्रज्युक्तवसोरमाइतिविशः५

प्रकृतिकोर्षः प्रजातस्य मज्जे जनात् राजा भूतार्थः अभूत्

29

परायित्तु
३५५

का मुक्ति ना

415

सैन्य के रूप में

३०५

[illegible]

५५३५

434

4

11

11

वर्त्मसदुःसहः॥ प्रतापस्तस्यमानेअयुगपद्भानसेदिशः॥१५॥ वार्षिकेसंजहारेन्द्रोवनजेवैरधुह
धौ॥ प्रजाप्यसाधनेतोहिपर्यायौद्यतकौर्षकौ॥१६॥ अधिज्यमायुधंकर्तुंसमयोवैरद्योरिति
संयन्तःशंकितैनेवसंजहेशतमन्युनो॥१७॥ पुराउरीकानपत्रस्तंविब्रसत्काशचामरः॥ अतुवि
डम्ब्यामासेनपुनःप्रापताद्वियं॥१८॥ प्रसादसमुखतास्मिनेचंद्रैचैविशंप्रभो॥ तदाचक्षुष्यतांप्रीति
रासीसमरसाद्वयोः॥१९॥ हंसप्रेणीकुंतारासंकुमुदत्तचवारिभुं॥ विभूतयस्तदीयानापयस्ता
यशसामिव॥२०॥ इक्षुद्यानिवाहित्यस्तस्यगोसुगुणोदयं॥ आकुमारकथोद्भूतंशादीगौजग
यशः॥२१॥ प्रसादादौदयादमुःकुसुयानैर्महौजसा॥ रघोःपरिभवाशंकियुष्मैदिवतांमनः॥
२२॥ मदौदगाःककुयुतःसरितांकुलमुदजाः॥ लीलाखेवमनुप्रापुर्महोक्षस्तस्यविक्रमं॥
२३॥ प्रसवैःसप्तपर्णानांमदगंधिभिराहतोः॥ असूययेवतन्नागाःसप्तधैवंप्रसुसुवैः॥२४॥ सरि
तेकुर्वतीगंधाःपयश्चाश्यानकईमान्॥ यात्रायैप्रेरयाप्रासंतंरात्रिःप्रथमंशेत्॥२५॥ तसौसम्यक्
संप्रपलेतिशालकशरदोविषमघरेसमरः॥ २६॥ केसिकेनेमयवत्सरोरहेसमरः॥ २७॥ केसिकेनेमयवत्सरोरहेसमरः॥ २८॥ केसिकेनेमयवत्सरोरहेसमरः॥ २९॥ केसिकेनेमयवत्सरोरहेसमरः॥ ३०॥ केसिकेनेमयवत्सरोरहेसमरः॥ ३१॥ केसिकेनेमयवत्सरोरहेसमरः॥ ३२॥ केसिकेनेमयवत्सरोरहेसमरः॥ ३३॥ केसिकेनेमयवत्सरोरहेसमरः॥ ३४॥ केसिकेनेमयवत्सरोरहेसमरः॥ ३५॥ केसिकेनेमयवत्सरोरहेसमरः॥ ३६॥ केसिकेनेमयवत्सरोरहेसमरः॥ ३७॥ केसिकेनेमयवत्सरोरहेसमरः॥ ३८॥ केसिकेनेमयवत्सरोरहेसमरः॥ ३९॥ केसिकेनेमयवत्सरोरहेसमरः॥ ४०॥ केसिकेनेमयवत्सरोरहेसमरः॥ ४१॥ केसिकेनेमयवत्सरोरहेसमरः॥ ४२॥ केसिकेनेमयवत्सरोरहेसमरः॥ ४३॥ केसिकेनेमयवत्सरोरहेसमरः॥ ४४॥ केसिकेनेमयवत्सरोरहेसमरः॥ ४५॥ केसिकेनेमयवत्सरोरहेसमरः॥ ४६॥ केसिकेनेमयवत्सरोरहेसमरः॥ ४७॥ केसिकेनेमयवत्सरोरहेसमरः॥ ४८॥ केसिकेनेमयवत्सरोरहेसमरः॥ ४९॥ केसिकेनेमयवत्सरोरहेसमरः॥ ५०॥ केसिकेनेमयवत्सरोरहेसमरः॥ ५१॥ केसिकेनेमयवत्सरोरहेसमरः॥ ५२॥ केसिकेनेमयवत्सरोरहेसमरः॥ ५३॥ केसिकेनेमयवत्सरोरहेसमरः॥ ५४॥ केसिकेनेमयवत्सरोरहेसमरः॥ ५५॥ केसिकेनेमयवत्सरोरहेसमरः॥ ५६॥ केसिकेनेमयवत्सरोरहेसमरः॥ ५७॥ केसिकेनेमयवत्सरोरहेसमरः॥ ५८॥ केसिकेनेमयवत्सरोरहेसमरः॥ ५९॥ केसिकेनेमयवत्सरोरहेसमरः॥ ६०॥ केसिकेनेमयवत्सरोरहेसमरः॥ ६१॥ केसिकेनेमयवत्सरोरहेसमरः॥ ६२॥ केसिकेनेमयवत्सरोरहेसमरः॥ ६३॥ केसिकेनेमयवत्सरोरहेसमरः॥ ६४॥ केसिकेनेमयवत्सरोरहेसमरः॥ ६५॥ केसिकेनेमयवत्सरोरहेसमरः॥ ६६॥ केसिकेनेमयवत्सरोरहेसमरः॥ ६७॥ केसिकेनेमयवत्सरोरहेसमरः॥ ६८॥ केसिकेनेमयवत्सरोरहेसमरः॥ ६९॥ केसिकेनेमयवत्सरोरहेसमरः॥ ७०॥ केसिकेनेमयवत्सरोरहेसमरः॥ ७१॥ केसिकेनेमयवत्सरोरहेसमरः॥ ७२॥ केसिकेनेमयवत्सरोरहेसमरः॥ ७३॥ केसिकेनेमयवत्सरोरहेसमरः॥ ७४॥ केसिकेनेमयवत्सरोरहेसमरः॥ ७५॥ केसिकेनेमयवत्सरोरहेसमरः॥ ७६॥ केसिकेनेमयवत्सरोरहेसमरः॥ ७७॥ केसिकेनेमयवत्सरोरहेसमरः॥ ७८॥ केसिकेनेमयवत्सरोरहेसमरः॥ ७९॥ केसिकेनेमयवत्सरोरहेसमरः॥ ८०॥ केसिकेनेमयवत्सरोरहेसमरः॥ ८१॥ केसिकेनेमयवत्सरोरहेसमरः॥ ८२॥ केसिकेनेमयवत्सरोरहेसमरः॥ ८३॥ केसिकेनेमयवत्सरोरहेसमरः॥ ८४॥ केसिकेनेमयवत्सरोरहेसमरः॥ ८५॥ केसिकेनेमयवत्सरोरहेसमरः॥ ८६॥ केसिकेनेमयवत्सरोरहेसमरः॥ ८७॥ केसिकेनेमयवत्सरोरहेसमरः॥ ८८॥ केसिकेनेमयवत्सरोरहेसमरः॥ ८९॥ केसिकेनेमयवत्सरोरहेसमरः॥ ९०॥ केसिकेनेमयवत्सरोरहेसमरः॥ ९१॥ केसिकेनेमयवत्सरोरहेसमरः॥ ९२॥ केसिकेनेमयवत्सरोरहेसमरः॥ ९३॥ केसिकेनेमयवत्सरोरहेसमरः॥ ९४॥ केसिकेनेमयवत्सरोरहेसमरः॥ ९५॥ केसिकेनेमयवत्सरोरहेसमरः॥ ९६॥ केसिकेनेमयवत्सरोरहेसमरः॥ ९७॥ केसिकेनेमयवत्सरोरहेसमरः॥ ९८॥ केसिकेनेमयवत्सरोरहेसमरः॥ ९९॥ केसिकेनेमयवत्सरोरहेसमरः॥ १००॥ केसिकेनेमयवत्सरोरहेसमरः॥

सुनिवेष्टम्

आहतामस्यः

१. कलाकारों को प्रोत्साहित करना
 २. कलाकारों को प्रोत्साहित करना
 ३. कलाकारों को प्रोत्साहित करना

६४

जि२
२६
जि३

संयोजित
२५

वमः

किं कुर्वन्
२२

अष्टादशो नल यके कए एवं तेषु भूमि ॥ १९ ॥ सीतलानां त्वा सुभ
जेतु जोगः जयः न जयः जयः जयः
किं कुर्वन् २३

सर्वः उल्लेखी किं उल्लेखी न सन
कयः जलानां उल्लेखी न सन
किं कुर्वन् २४

प्रणीपातप्रतीकारः संरं भोहिमहात्मनां ॥ ६८ ॥ विनयने स्मृतं द्यौधो मधुभिर्विजयप्रभं ॥ आसी
रणीनेर त्ना सुद्राक्षवतय धूमैव ॥ ६९ ॥ ततः प्रतस्थे कोवेरी भास्वानिवर धुं हिंसां ॥ शरीरं सु
रिवोदिया नु द्वयं रसनिवो ॥ ७० ॥ जितानं जयं ताने वक्रं रथपुरः सराने ॥ महारावं मिवो व
गिनः प्रावि वेशो ते रादिशो ॥ ७१ ॥ विनीती ध्वप्रमी स्तस्ये सिंधुतीर विचेष्टि नैः ॥ दुधुवो जिने
संधां द्वाग्न कुंकुम के सराने ॥ ७२ ॥ तत्रै ररावरो धानां भर्तुं धुव क विक्रमं ॥ कपोल पाटता
दोरी वभूवैर धुचेष्टि ती ॥ ७३ ॥ कां वीजोः समरे सो तुं तस्य वीर्यं मनी प्रेराः ॥ गजालान परे
किं वीर क्षौरेः सार्द्धमानतां ॥ ७४ ॥ ते वां सदं धूमय्या स्तं दुः द्र विरो रा कयेः ॥ विविमु
स्तं विरां नायमु देनं नै मिवा पगाः ॥ ७५ ॥ ततो गेरी गुं सं शो ले मासरो हां श्रसाधनः ॥ वद
यो नै वत कूटा नै दै ते द्वा तु रे रा मिः ॥ ७६ ॥ शंरां सं तुल्य स त्ना नो सैन्य द्यो वेयं सं भ्रमं ॥ गृह
शयानां सिंहा नां पसे दृत्वा वलो किं ॥ ७७ ॥ हर्जुं यु म मरी भूताः कीच क ध्वनि देत व

श्री गान् ३५ म न शी ले २

साधी की न श्रम तस्मिन् भूता वरुणा ४
सूची ताना २

कमि व ३

केपितः ४

अशितं जेयो
५

न स मर्थः ५

रा ७

श्री न

२४

६४

वर्षा देत प्रमा
एव विरुप

जय ग्या यन
प्रबंध विशेष
५

पोल स्तु
लित स्थना
मकुवर स
संय ७

गंगा सीकरिणो मार्गे मरुतं स्तो सीधे विरे ॥ ७८ ॥ विशप्रभुं न मे रूरां द्या यो स्वध्यास्य से नि
कोः ॥ दृवदो वासी तो संगी नृष समाना मिः प्रिः ॥ ७९ ॥ सरला सक्रमा ते गने वेय सु रित
लियः ॥ आसं नो वध यो ने तुं न क्रम स्ने हदी पि कोः ॥ ८० ॥ तस्यो सृ निवा से यु कर र जुष
तत्वचः ॥ गजवर्ष्म कीरा ते म्यः शशं स देवदारवः ॥ ८१ ॥ तत्रै जं र द्यो वीर पर्वती ये ग रौर भूतं ॥ ना
राच से पणी याश्म निष्यो त्यती तान व ॥ ८२ ॥ शरै रू तं व सं के तो नै सं कृ वा विर तो स वाना ज
पोदा ठरं वा दौ र्ग पयाना सं कि नो रै ॥ ८३ ॥ परस्य रस्य विज्ञा तं सै व पाय न पारी यु ॥ भाद्रो हि
मवतः सारो राजः सारो हि मा द्विशां ॥ ८४ ॥ तवो क्षो न्य यशो राशि निवेश्यो वरु रो है सः ॥ पौ लस्त्य
विदं स्या दै र द दान इ व श्रियं ॥ ८५ ॥ च कं पे ती रा ली हि त्ये तो स्मि र प्रा ज्यो ति वे श्रय ॥ तद्ग जाला
नता मासेः सहै कां ग रा दु मे ॥ ८६ ॥ न प्र से है सं रू द्ध कं म धारा व र्षि दु दि न ॥ रथ व र्म रं जौ य स्य कु
न र्व प ता कि नी ॥ ८७ ॥ तं मी रा का म रू पा रा म त्या खे ड त विक्रमं ॥ मे जं मि न क रै ती गै र न्या न प

धन रूपः ४ वल रूपः ४

कमि त व २३ आर न सु र्य

अशितं न श्रि न्ता अशितं म रा म रा ग रा यो ते १

सोपणी को मि दि पालः सतो क्षि वे मि हा पल इ मरः ५
प्राप्ते निष श्रयः २ श्री ती ६ प रा म १

सर्वो रू
अभे ४

जीवे स यः

किं कृ तः

उपाय न मे
८: ६ सै वु ५

पश्चिम देश
मं जे ति कः

जन प द ते पा
इ मरः ३

रघुवंश

२५

सीकृत

पुजाभिः

संस्तोत्रे
गमजाय

कोशवदुप
खगोमाला
परलेः ५

जहमजोचरे
जगत्प्रभ

कीदृशो नगो यं नगैः अस्या नशू नठपरोधः रसावधजाश्रु कुलिशश्चातपत्राणि च धजा सत्रमाधारेनेनेसदा रानेवने पीवे रघुः ३
अनुमेने आशोदलाय जयेनशीलः रथेनगुहिले किं कुर्वन्सन् योकोरस्यः ५

रुदो ध्येः ॥ ८ ॥ कामरुपेश्वरैस्तस्यै मपीगधिदेवतां ॥ रत्नपुष्पापहारेण दद्यामानं नृपादयोः
॥ इति जित्वा दिशो जिह्मं न्यवर्तत रथो द्वेते ॥ रजो विश्रामयन् रारां दृष्ट्वा नृपैः ॥ ९ ॥ स
विश्वजित्प्रारेभ्यः सर्वस्वदासीनां ॥ आदानं हि विसर्गं यस्तं वारिमुच्यते ॥ १० ॥ स चांते सचिवैः
खः पुरस्क्रियो मिर्गुर्भीमः समितपराजयवतीका ॥ काकुत्स्थश्चिरविरहोत्सकावरो धानराज-
न्यास्वपुरनिर्दत्तवैः नृपैः ॥ ११ ॥ तेरेखाध्वजकुलिशतपत्रचिह्नसम्राजश्चरगुणप्रसादतमः ॥
प्रस्थानप्रसातिमिरं गुत्तीवृचकुं मोलिस्रुच्यतमकरंदरेण गौरं ॥ १२ ॥ यज्ञांतेतं मवभृथाभि
येकपूतसत्कारैः शमितपराजयवतीका ॥ आमंत्र्योत्सुकवनिता नितद्विस्वाः स्वा नैस्वान्यवनि
भुजः पुराणी जग्मुः ॥ इति श्रीरघुवंशे महाकाव्ये श्रीकालिदासकृतो दिग्विजयानामचतुर्थः सर्गः ४
तमध्वरैर्विश्वजितीक्षीतीरां निरोधविश्रांतीतकोशजाते ॥ १३ ॥ पात्राविद्यो गुरुदासीणार्थी कोतोः प्रपे
देवरत्नतुरीयाः ॥ १४ ॥ संभ्रमयेवीतहिरण्यवत्वात्पात्रोनेध्याद्यैर्मेनद्यं शीतः ॥ १५ ॥ प्रकटां य
कोशनामार्थं शशीनां जातसमूहो यजतवाते जातजाते

सचिवः मंत्री

अचरोधोधि
यः ५

सर्वभोग
रघोः

प्रसवानर

शिव

२५

समूहयो रियमरः २ कृष्णोक्तो कम्पलेसकुविधाने योचरिष्येयारिषमरः २ मुतेनरात्रेनप्रकाशः २

शसाप्रकाशः प्रसुजगामौ तीर्थं प्रतिष्ठेयः ॥ २ ॥ तमर्चयित्वा विधिवद्विधिस्तपोधनैर्मान्ध
नामयायी ॥ विशोपतिर्विष्टरभाजमारातकृतां जलैः कृत्यविदित्युवाच ॥ ३ ॥ अथग्रणीमं
त्रकृतामृषीणां कुशाग्रबुद्धकुशलीगुरुस्त ॥ यतस्त्वया ज्ञातमशेषमाहं चैतत्त्वमुक्ता विवदिषि
तेन ॥ ४ ॥ कायेन वाचामनसा च शश्वत्तद्वज्रिणो धैर्यवितोषितप्रं ॥ आपाद्यते न व्यवभेतरो येः क
श्चिन्महर्षेस्त्रिविधं तपस्ततः ॥ ५ ॥ आधारबंधप्रभुरेवः प्रयत्नैः संवर्द्धितानां सुतानिर्विशेषं ॥ कश्चिन्
वाद्यादिरूपप्रबोवः श्रमसिद्धिदामाश्रमपादपानां ॥ ६ ॥ कियानिमित्तं व्यपिबस्तत्वादभक्तकानामु
निभिः कुशेषु ॥ तदेकशया च्छतनाभिनात्वा कश्चिन्मगीणामनद्याप्रसूतिः ॥ ७ ॥ निवर्त्यते येनिय
माभिषेको येनो निवापोजलतयः पितृणां ॥ तान्कृद्वयं किं तसैकता निमीकानि वस्तीर्थजलपू
कश्चित् ॥ ८ ॥ नीवारपाकादिकं दुर्गरीयेरामश्यते जानपदेन कश्चित् ॥ कालोपपन्नातिथिकव्यभिग

रखें.
२६

कथं शरीरस्थिति साधनं ॥ ८० ॥ अथ प्रसन्नेन महर्षिणा त्वं सम्यग्निनीयानुमतो गृह्य ॥ का
लोद्यर्थसंकर्षितुं द्वितीयं सर्वोपकारकममाश्रमते ॥ १० ॥ तवोक्तं नो भिगमेन तत्संमनो नियोग
किययो रुकं मे ॥ अथाज्ञयाशापीतुरात्मना वा प्राप्ते सिसंभावयितुं वनात्मा ॥ ११ ॥ इत्यथ
पात्रानुमितव्यस्य रघो रुदमाप्राप्य शम्भु ॥ स्वार्थोपपत्तिप्रति दुर्वलाशस्ते प्रत्यवोचै हरतंतुरी
थः ॥ १२ ॥ सर्वत्र नो वा त्वं मवेहराज नार्थे कुतस्त्वयं प्रमं प्रजा नो ॥ सूर्ये तपसा वरणा यह तुः क
त्येतलोकस्य कथं तमिह ॥ १३ ॥ मक्तिः प्रतीक्ष्य वं कुत्वा चित्तात्ते पूर्वीन्महाभाग तयाति रोध ॥ वती
तका तस्वहमभ्यपेतस्त्वा मर्षिना वादिती मविषादः ॥ १४ ॥ शरीरमात्रेण नरे देति कुन्ना भासिती
र्थं प्रतिपादितं ॥ आरयको पान फल प्रसूति स्तं वेन नीवार द्वावप्री ॥ १५ ॥ स्थाने भवा
नैकं नराधिपः ॥ स नैकिं च न त्वं मखजं वनक्तिः ॥ पथीयपीतस्य सुरैर्हि मां शोक ताक्षयश्चाद्यतरो
हि ब्रह्म ॥ १६ ॥ त्वदन्यतस्तं वद नन्यकार्यो गर्वर्थं मां हातुं महं याति यो ॥ स्वस्य स्तुते निर्गच्छिता

प्रीव
२६

तथेति तस्यो वितथा प्रतीतिः प्रत्यमही सां गीरे मयजन्मा ॥

वृगर्भं शरदुनेना दतिचातकोपि ॥ १७ ॥ एतावदुक्ता प्रतिया तु कामं प्रीयं महर्षे नृपति निवेध्य ॥
किं वस्ति विदुर्न गुरवे प्रदेयं तया कियदेति तमं नृमुक्ते ॥ १८ ॥ ततो यथा वदिति धराय तस्मै स्मया वे
श विवर्जिता य ॥ वर्या प्रमरां गुरवे सर्वं विचक्षरां प्रकृतं माच चक्षो ॥ १९ ॥ समास विद्ये नमया म
हर्षिर्विज्ञापितो भूदुरुदाक्षी रागयो ॥ समे विरायस्क तितो पचां तां भक्तिमेवा गराय गुरस्ता ॥ २० ॥
निर्वधं जातरुयो र्थकार्यं मचित्तिवित्वा गुरुरां हं मुक्ते ॥ वित्तस्य विद्या परि संखयामिको दीश्वर तमे
दशचाहरेति ॥ २१ ॥ सोहं सपयौ विधिभाजने नमस्त्वा भवंतं प्रभुश एको र्थ ॥ अमृतं हं सं प्रति नो पतेह
मयेतरत्वा दुति निष्कपस्य ॥ २२ ॥ इत्थं द्विजेन द्विजराज कौतिरा वेदितो वेद विदां वरेण ॥ एनो निवृत्त
ते द्वियवृत्तिरे न जगदभूयो जगदेकतायः ॥ २३ ॥ गर्वर्थं मयी श्रुत पारदृष्टारघोः सकाशादनवाप्यका
मो गतो वदान्यातरं मि त्यर्थं मे प्राभूतं परीवा देन वावता ॥ २४ ॥ मरे प्रशस्ते महिते महे वीये वं स
प्रतुर्धो ग्नीरिवाम्यगारे ॥ द्विजीरय हान्ये हं सीसो दुमहं न्यावद्यं ते साधये ॥ २५ ॥ तथेति तस्यो वितथा प्रतीतिः प्रत्यमही सां गीरे मयजन्मा ॥ गाम्मा कलसां रघुरयं वेक्ष्य नि

एनं स
यं नये
सो नृम

१०
तुं वदर्थं

कुमुमर्धचकमेकुवेरात॥३६॥ वारीधुमंजोहराजात्प्रभावाद्दन्वदाकाशमहीचरेषु॥ मरुत्सव
 स्थववलाहकस्यगतिर्विजयेनहितद्रथस्य॥३७॥ अथाधिशिष्येप्रयतःप्रदोषेरथंरघुःकल्पित
 स्त्रगर्भे॥ सामेतसंभावनयेवधीरुकेलाशनाथंतरसाजिगीषु॥३८॥ प्रातःप्रयाणाभिमुखायतस्मिन्
 विस्मयाःकोशमहेनिपुक्ताः॥ हिरण्यमयीकोशमहस्यमध्येवृष्टिशोरांसुःपातितानमस्तः॥३९॥ तंभू
 पतिर्भासुरहेमरासीलद्येकुवेरादभियास्यमानात्॥ दिदेशकोन्सायसमस्तमेवशृंगंमुनेनोत्तिव
 वज्रमिन्ना॥४०॥ जनस्यसाकेतानीवासीनस्तोहावप्यभूतामभिनेद्यसत्तो॥ गुरप्रदेयाधिकानिस्पृहो
 र्थीकामादधिकप्रदश्च॥४१॥ अथोबुधवामीरातहारितार्थेप्रजेश्वरंप्रीतमनामनीषि॥ स्पृशेक
 रेणानतपूर्वकायसंप्रस्थितोवाक्पुनर्वाचकोन्सः॥४२॥ कितवचिचैयदिकामसुभुर्वृत्तस्येत
 स्याधिपतेःप्रजानां॥ अचिंतनीयस्तुतवप्रभावोमनीषितंद्यौरापियेनदुग्धा॥४३॥ आशास्य
 मन्यतुरसक्तभूतंश्रेयोसिबसर्वरायधिजमुवत्तो॥ पुत्रंलभस्वात्मगुणानुरूपंभवंतमिदोम
 वतःपीतेव॥४४॥ इत्येप्रयुज्यासीवमगजन्माराज्ञेप्रतीयायगुरोःसकाशां॥ राजापितेभेसुत

माशुतस्मादालोकमर्कादिवजीवलोका॥४५॥ ब्राह्मेमूर्तुर्तेकिलतस्यदेवीकुमारकल्पेसुव
 वेकुमारं॥ अतःपिताब्रह्मणएवनामातमात्मजन्मानमजंचकार॥४६॥ रूपेतदोजस्वितदेवकी
 र्येतदेवनेसर्गिकमुत्ततत्वं॥ नकारणात्स्वादिभिदेकुमारःप्रवर्तितोदीपइवप्रदीपात्॥४७॥
 उपात्रविद्युविधिवद्गुरुभ्यःतयोवनोद्भेदविशेषकांतं॥ श्रीर्गंतुकामापिगुरोरनुहांधीरेवक
 न्यापितुराचकोक्षे॥४८॥ अथेश्वरेणकथ्येकोपीकानांस्वयंवराधंस्वसुरिंदुमत्याः॥ आसःकु
 मभानयनोत्तुकेनमोजेनदूतोरद्यवेविसृष्टः॥४९॥ तंश्याद्यसंबंधमसौविधित्यदारकिया
 योग्यदशेचपुत्रं॥ प्रस्थापयामाससंसेन्यमेनमृद्धांविदर्भाधिपराजधानी॥५०॥ तस्यापकायी
 रच्येतोपचारावनेतराजानपदोपदाभिः॥ मार्गेनिवासाभुजंद्रसुनोर्वभूवस्तद्यानविहा
 रकल्याः॥५१॥ सनर्मदाशेधसीसीकराद्रेमरुद्विरानर्तितनक्तमात्वे॥ निवेशयामासवित्त
 धिताधाकांतंरजोधूमरकेतुसेन्यं॥५२॥ अथोपरिष्ठाद्रुमरेभ्रमादिःप्राक्सचितातःस
 त्वित्प्रवेशः॥ तिष्ठेत्तदानामलंगंडभीतिर्वन्यःसन्तितोगजउत्तमजु॥५३॥ निःशेषविश

रघुनेस
२८

लितधातुनापि वप्रक्रियामुक्षवत्स्तुटेकु॥ नीलोर्ध्वरेखाशतेन संसृजदं तदुयेनाम वि कुं रि
तेन॥ ४॥ युग्मं॥ सहरविषे पलवु क्रियेन हस्तेन तीराभिमुखः सश द॥ ४॥ मोसमिदं न्य हतस्त
रगन्वाये गतामं गदवप्रवृत्तः॥ ४॥ शोतोपमः शोवत्तमं जरीणां जीतानि कर्वतरसा स पश्चात्
पूर्वतदुत्पीडितवारिराशः सरित्प्रवाहस्तटमुत्सर्पः॥ ४॥ तस्येकनागस्य कचालमित्यो
हदावगाहसरा मात्रां तावन्त्यतरानेक पदरीने न पुनर्दिदी पेमदु दुर्दिनश्रीः॥ ७॥ स
सहदक्षीरकदुप्रवाहमुसद्यमाद्यायमदेतदीया॥ विलंबिताधाररातीव्रयत्नाः सेनागजं द्र
विमुखी वरुवुः॥ ४॥ सखि नो बंध द्रुतयुग्यमूयं भग्नसु पर्यस्थ रथे सा एना॥ मा मा परिजारा
विहस्तयोद्यं सेना निवेशं तुमुत्तं चकौर॥ ४॥ तमापतंत नृपते रवंध्या वन्यः करीतिश्रुतवा
नकुमारः॥ निवर्तयिष्यामि स्वैरुं मेजवानना त्यायत कृष्टचापः॥ ५॥ सविद्रमात्र किं न नागरु
पमस्तज्यतद्विस्तीत सेन्यदृष्टः॥ स्फुरत्प्रभां दुलमध्यवती कोतं वपुषो मचरं प्रयेद॥ ५॥ अथ प्रभा
वोपनतेः कुमारं कल्पद्रुमाधेरवकीर्य पुष्पैः॥ उवाच बाग्मी दशन प्रभाभिः सवर्द्धितोरस्य तता
रहारः॥ ५॥ मतंगशापादवत्पन्नत्ता दवा सावानस्मि मतंगजत्वं॥ अवेहि गंधर्व पतेस्तन्न

व१

श्री

२८

गतिप्रपत्तेर्विहता विधात्रा ४ इति हि॥ न३

प्रियंवदं मां प्रियदर्शनस्य॥ ५॥ स चानुनीतप्ररातेन पश्चान्मया महर्षिभ्यः दुतामगा द्रुत॥ ५॥
सत्वमग्रा तपसं प्रयोगात्तेत्यहि पतसा प्ररुजिर्जतस्य॥ ५॥ इक्ष्वाकुवंश प्रवापदाते मेस्य
यजकुं नमयो मुखेन॥ सयोस्य सेखेन पुर्महिम्ना तदेत्यवोचस्तयो नीधिमी॥ ५॥ संमोचित
सत्ववता त्वाहं शापोच्चैर प्रार्थितदर्शनेन॥ प्रतिप्रियं चेत्तव तोन कुं यो दृष्टा हि मे स्यात्स्य पदोपल
धिः॥ ५॥ संमोहनेनाम सखेममां प्रयोगं सहर विभक्तुं मे॥ गांधर्वमाधवस्वयतः प्रयोक्तुं न च
रिहं सा विजयप्रहस्ते॥ ५॥ अतं हि यामां प्रतियन्तु रुतं दया परोभः प्रहरन्तापैत्वं॥ तस्मादुपहं
दयती प्रयोज्यमापित्वानमतिवैधरोक्ष्यं॥ ५॥ तवैतत्पुष्पाश्रयपयः पवित्रं सोमोद्भवायाः सरि
तानशोभः॥ ५॥ उदङ्मुखः सोऽस्त्रविदस्त्रमेवं जग्मा हतस्मान्नीरही तशा पात॥ ५॥ एवंतयोरधुनि द
वयोगात्तदा स दुषाः सख्यमचिंत्यते॥ एको ययो चैत्ररथप्रदेशान सोराज्यं रम्या न परोविदमाना॥ ५॥
तंतस्थे वा संनंगरोपकं तदा गमां रुरुप्रहवः॥ प्रत्तजगाम के यकै सी के दृश्यं प्रचंडो मि रिवो
मिमांसी॥ ५॥ प्रवेश्य चैन पुरममयायी नीचैस्तथोपाचरदपितश्रीः॥ मेनेयतथा तत्र जनः सम
तो वैदर्भमां गंतुमंजगृहं॥ ५॥ तस्याधि करिपुरुषे प्रसातेः प्रदिष्टा प्राग्हारवदिविनिवोरीतहम

५२

रघुवंश
२८

धैय
निरुद्ध
मुक्तलीकृत
तामनेत्रेन
रीनस्त्रण
विशेषविनि
त्रतामः यस्मि
कुतेविग्रह
मेतिप्रतिप्रभ
तेसास्वमिते
निकचितक
विभिः ३००

रघुवंशोऽयं नवीनसोऽयं कश्चि तस्योपवकाशोऽयं

कुंभो रम्पोरदुप्रतिनिधिः सनवो पकार्यवाह्यात्यराभिबदशमदनोऽध्ववासो ॥ ६३ ॥ तवैस्वयं क
समाहतरानलोककेत्यातल्लामकमनीयमजस्यलिसोः ॥ भावावबोधक लुवादायितेवरात्रोनेद्रो
चिरैरानयनाप्रिमुखीवभूवा ॥ ६४ ॥ तेकराभूवरानिपीडितपीवरं संशयोत्तरदुदायिमहं क
शोभारंगेवेताविकाललितबंधमनाह्मभिः प्राबोधयन्नुषासिकग्निरुदारवाचः ॥ ६५ ॥ रात्रि
गीतोमतिमतावरं चशय्याधात्रादेयैववननुधुर्जुगतोर्विमक्तौतौमेकतैस्तवैविमं त्रिगुणैर्विनि
द्रैस्तस्य भवान्परधूर्यपदावतवी ॥ ६६ ॥ निद्रावरोनभवताह्वनवेक्षमाणोपर्यस्तुकत्वमवता
निशीस्वोदितेव ॥ बलक्ष्मीर्विनोदयतियेनदिगंततवीसोपित्वदाननरुचिंविठोतिचंद्रेः ॥ ६७ ॥ ज
तद्वलानायुगपदुन्मीषितेनतावत्सद्यः परस्परतुल्यमधिराहतांदे ॥ प्रस्यंदमानपरुषतरता
रमेतमृक्षस्तवप्रचलितभूमरंचपय ॥ ६८ ॥ वृंतप्रस्यंहरतिपुष्यमनोकहानोसंसृज्या
तेसरसिजेररुणाभुभिः ॥ स्वाभाविकपरगुणानुविभातवायुः सौरभ्यमीसुरिवतेसुरवसा
रुतस्य ॥ ६९ ॥ ताम्रोदरेषुपतितंदुप्रपल्लवेषुनिद्रोहरगुटिकोविशदं हिमंभः ॥ औभातिल
धपरभागतयाधरोदसीतस्मितं सदशानार्धिरिवत्वादीयं ॥ ७० ॥ यावत्प्रतापनिधिराकमते
सलक्ष्यतेदशनवदिकंयानुविद्धं विनोष्टलभ्यपरभागमिवस्मितंतेतदतिदि

अलस्य
कितव

ज

रीत
२८

सज्जो २

नभानुरहायतावदरुणोनतनिरस्तं ॥ आयोधनागसरतात्वायिवीरयातेकिंवारिपुंस्तवगुरुः
स्वयमुचिनात्ति ॥ ७१ ॥ निमिजहत्फभयपक्षविनीतनिद्रास्तवेरमामुखरश्चखलकक्षिरा
स्त ॥ येषांविभांतितरुणारुणारगयोगातमिनाद्रिगेरिकतटारिवदंतकोशः ॥ ७२ ॥ दीर्घ
मीनियुमिताः पटमंडपेषुनिद्रांविहायवनजास्रवनायुदेशः ॥ वक्रौष्माणमलिनयेतिपुरो
गतानिलेद्यानिसेधवमीलाशकवानिवाहाः ॥ ७३ ॥ भवतिविरलमस्तिस्नानपुष्यापहारः
स्वकिरणपरिवेषाद्भद्रमून्याः प्रदीपाः ॥ अयमार्पचागीरनस्वत्प्रबोधप्रयुक्तमनुवदतिप्र
धस्तस्यमंजुवाक्यजरस्थः ॥ ७४ ॥ इतिविरचितवाग्निर्वदिपुत्रैः कुमारः सपादिविगतनिद्रस्त
त्यमुनाचकार ॥ पदपदुमिनदद्विबोधितोराजहंसेः सुरगजइवगंगेसैकतुष्टप्रतीकः ॥ ७५ ॥
अथविधिभवसायशास्त्रदृष्टदिवसमुखाचितमंथिताक्षपक्ष्माकुशलविरचितानुरूपवे
षः सितियसमाजमगास्वयंवरस्था ॥ ७६ ॥ इतिश्रीरघुवंशमहाकाव्येकाहोदासकृतोऽज

स्वयेकमभिगमनो नाम पंचमः सर्गः ॥ ५ ॥ सतत्र मेचे सुमनोऽनुवेद्यानसिंहासनस्यानुपच
रवत्सु ॥ विमानिकानां मरुतामपश्यदाकृष्टलीलान्तरवोकपाहो ॥ रते गृहीतानुनयनका
मप्रपुषितस्वागामिक्वरेण ॥ काकुत्स्यामातो कयतान् पाणामनो बभूवेंदुमती निराशं ॥ २ ॥
वेदर्भनिर्दिष्टमयो कुमारुक्तेन सोपानपथे ननु चं ॥ श्रीला विभगे मृगं राजसावस्ते गेन
गोत्सेगामिवाकरोह ॥ ३ ॥ पराङ्मुखी स्तरणोपयन्तमासे दिवानरत्नवदासनस्य ॥ मृमासी
दुपमेयकोतिर्मयूरपुष्पाश्रयिणा गृहं न ॥ ४ ॥ तासु प्रियाराज परंपरा सुप्रभाविशो वादयदु
र्निरीक्षः ॥ सहस्रधात्मा व्यरुचद्विभक्तः पयोऽथ चापं लिखु विद्युते व ॥ ५ ॥ तेषां मठा हा
सनसंस्थितानां मुदारने पथ्यभूतां समुद्ये ॥ रराजधारद्युस्तनुरवः कल्पद्रुमाणां निवप
रिजातः ॥ ६ ॥ नेत्रव्रजाः योरजनस्य तस्मिन्निहाय सवान्ते पतिर्निपेतु ॥ मदोत्कटेरेचितपु
ष्पवत्सा गधद्विपे वन्य इवादिरेफाः ॥ ७ ॥ अथ स्मृते वंदिमिरत्नयज्ञैः सोमाज्जिवंसे नरदेव

शिव

३०

लोके ॥ संचारिते चागुरुसादयोनौ धूपे सभुराम सर्पतिवैजयंती ॥ ८ ॥ पुरोपके गोपवनाश्रयाणां
कलापिनामुद्धतनृतहेतो ॥ प्रध्मातशंखेपरितो विगतानुत्तयस्वनेनूद्धतिमेगला ॥ ९ ॥ म
नुष्यवाह्याचतुरस्रया नमध्यास्यकं त्या परिवारणो मि ॥ विवेश मुच्यो तरराजमार्गं पतिवरात्
मविवाहवेद्या ॥ १० ॥ विमिर्विशेषके ॥ तस्मिन्निधानां शये विधातुः कन्यामये नेत्रशते कलसे ॥ निप
तुरंतः करणैर्नरे द्वा देहैः स्थिता केवलमा सनेषु ॥ ११ ॥ तां प्रत्यभिव्यक्तमनोरथानां मही पतीनां
प्रणयाद्रुत्यः ॥ प्रवीतशोभा इव पादपानां श्रेणारचेषा विविधा बभूवुः ॥ १२ ॥ कम्प्री कराम्यामुप
गुहनात्प्रमाद्योत्पञ्चादिहृतद्विरेफा ॥ रजोमिरंतः परिवेषवल्लीक्षारविंदं भ्रमयाचकार ॥ १३ ॥
विश्रुतमंसाद परो विलासी रत्नानुविद्धा गदकोटि लम्बं ॥ प्रवालसमिप्यथ रामथा प्रदेशं निन
यसाचीकृतचारुवक्त्रं ॥ १४ ॥ आकुचितायां गुह्यिना ततो न्यः किं विसमावर्जितनेत्रशोभी ॥
तिर्यग्गोचरं सपिं नखप्रभेण पादेन हेमं विललेष पीडं ॥ १५ ॥ निवेश्य वामे नृजमासनाद्धतसं
निवेशादधिको नृतांशः ॥ कम्प्रीद्विरतविकमिन्नहारः सुहृत्समाभाषणतत्परो भूत ॥ १६ ॥

रुद्र
३२

वितासीनाविमदंतिपत्रमातुंरंकेतकपत्रमन्यः॥प्रीयानितंकोचितसंनिवेशेविपारया
मासुधुवानवाग्नेः॥३॥कुशेक्षयाताप्रतलेनकाश्रीकरेणरेखाधजलानेन॥दवां
गुलीयप्रभयानुविद्वानुदीरयामाससलीलमख्यान॥३८॥काम्येद्यथाभागमवस्थितापि
स्वशंनिवेशव्यतिलंघनीव॥बजांशुभिन्नांगुलिरंध्रमेकंयापारयापासकरंकिरीटे॥३९॥
ततोन्पाणप्रतकीर्यवंशपुवप्रगच्छीप्रतिहाररक्षी॥प्राकंनिकर्षमगधेश्वरस्यनीला
कुमारीमदत्तुनदा॥४०॥असौशरयःशरुणोन्मुवानामगधसत्त्वमगधप्रतिष्ठः॥राजा
प्रजारंजनवधवर्यःपरंतपोनामयथार्थनामो॥४१॥कामेनृपाःसंतिसहस्रशोऽयराजव
तीमाठुरनेनभूमिं॥नक्षत्रतारामहसंकुलापिउयातिष्मतीचंद्रमसैवरात्रीः॥४२॥किं
याप्रवधादयमध्वराणामजलमाठुत्सहस्रनेत्र॥यच्चाचिरंपादुकपोललंबानुमंदार
श्रुत्यानलकाश्रकार॥४३॥अनेनचेदिदृशिरुद्यमारांपारिंवरस्येनकुरुप्रवेश॥प्र
सादवातायनसंस्थितानानेवोसवंपुष्पपुरंगनानां॥४४॥एवंतयोक्तमतवेक्ष्यकिंचिदिदृश्यं

शिव
३१

सिद्धुर्बोकमधूकमावा॥रजुप्रणमक्रिययेवतन्वीप्रत्यादिदेशेतमभाषमाण॥४५॥तांसैववे
जग्रहरेणियुक्ताराजांतरराजसुतांनिनाय॥समीरणेयवतरंगलेखापद्मांतरमानसरा
जहंसी॥४६॥जगादयेनामयमंगनाथःसुरंगनाप्राथितयोवनश्रीः॥विनीतभागःकिल
सूत्रकारैरैद्रेपदंभूमिगतोपमंके॥४७॥अनेनपयोसयताश्रुविहमुक्ताफलस्यूलत
मास्तनेषु॥प्रत्यर्पिताःशत्रुविलासनीनामाक्षीप्यसूत्रेणविनेवहारा॥४८॥निसर्गभिन्ना
स्यदमेकसंस्थमस्मिन्इयश्रीषसरस्वतीच॥कात्यागिरासूनुतयाचयाग्यात्वमेवक
त्याणीतयोस्तनीया॥४९॥अथांगराजादवतार्यचक्षुर्यतेनिजन्यावेनेदत्तुमारी॥
नासोनकाश्यानचवेदसम्यक्द्रुमुनसामिन्नरुचिर्हितलोकः॥५०॥ततःपरदुःप्रसह
परवान्पनि युक्ताप्रतिहारभूमौ॥निदर्शयामासविशेषदृश्यंमिदुन्नवोत्थानमिव

रुद्र
३२

वितासीना विममदंति पत्रमा पांडुरं केतक पत्रमन्वः ॥ प्रियानितं वोचितं संनिवेशे विपा रया
मा सुयुवान् स्वामेः ॥ १७ ॥ कुशो श्याता प्रतलेन काष्ठी करण रेखा ध्वज लांघनेन ॥ दवां
गुलीय प्रमयानु विद्वानुदीरया मास सलील मर्या न ॥ १८ ॥ काष्ठी द्यथा भाग मवस्थितोपि
स्वशं निवेश्यति लंघिनी व ॥ बज्रां मुनिनां गु विरं ध्रुमे कं व्यापारया मास करं किरीटे ॥ १९ ॥
ततो नृपाणां प्रतकी र्यं वंश पुं व प्रगच्छी प्रतिहार रक्षी ॥ प्राक् संनिक र्यं मगधेश्वरस्य नी व
कुमारी मदत्तु नदा ॥ २० ॥ असे शरस्यः शरणा न्मुवा नाम गध सत्त्वो मगध प्रतिष्ठः ॥ राजा
प्रजारं जन वध्वर्णः परं तपो नाम यथार्थ नामा ॥ २१ ॥ कामे नृपाः संति सहस्रशो न्य राजन्व
ती मा ठुरनेन भूमिं ॥ नक्षत्र तारा ग्रह संकुला पि ज्योतिष्म ती चंद्र मसे वरा श्रीः ॥ २२ ॥ किं
या प्रवधा दय मध्वराणां मजस्त मा रु त्स हल नेत्र ॥ मृच्या चिरं पंडु कपोल लं वानु मे दार
शून्या नल कां प्रकार ॥ २३ ॥ अनेन चे दिद्य सिग् द्य मा रं पा रिं वरस्ये न कुरु प्रवेश ॥ प्र
सा दया ता य न संस्थिता ना नेत्रो स वं पुष्य पु रंग नानां ॥ २४ ॥ एवं तयो क्तं तम वक्ष्य किं चि दि श्व

शिव
३१

सिद्धुर्गो कमधूक मात्वा ॥ रजु प्रण म क्रिय ये वत न्वी प्रत्या दि देशे तम भा व मा रण ॥ २५ ॥ तां सैव वे
त्र ग्रह रे नि युक्ता राजांतरं राज सुतां नि नाय ॥ समी रणं श्वे वत रं ग ले खा प द्यां तरं मान सरा
ज हंसी ॥ २६ ॥ जगा दये नाम य मंग नाथः सुरांग ना प्रा र्थित यो व न श्रीः ॥ वि नीत भागः किल
सूत्र कारै रै रं पदे भूमि गतो प मुं के ॥ २७ ॥ अनेन पर्या सय तां शु विह मुक्ता फल स्थल त
मा स्त ने व ॥ प्रत्यर्पिताः शत्रु विता सनी ना मा क्षी प्य सूत्रेण वि ने व हारा ॥ २८ ॥ नि सर्ग मि ना
स्य द मे क संस्थ मा स्मी न्द य श्री थ सर स्व ती च ॥ कां त्या गिरा स्त नृत या च यो ग्या त्व मे व क
ल्या णी त यो स्त नी या ॥ २९ ॥ अथां ग राजा दव ता र्य च क्ष र्या ते नि ज न्या वे ने द लु मारी ॥
ना सो न का म्या न च वे द स म्य क द्रु मुं न सा मि न्न रु वि हि लो कः ॥ ३० ॥ ततः परं दुः प्र सह
पर मा न्य पे नि युक्ता प्रा ति हार भूमौ ॥ नि दर्श या मा स वि शेष दृश्यं मि दु न्न वो त्या न मि वे

रघुवंश

३२

कुडुमये ॥३१॥ अवंतिनाथो यमुदगवाहु विहातवक्षातनुवृत्तमध्यः ॥ आरोप्य चक्रं
ममुष्मतेजास्त्रयेव यत्रोच्चैर्यतो विभाति ॥३२॥ तस्य प्रयागेषु समग्ररात्रेरग्रे शरैर्वी
जिमिरुद्रतानि कुर्वती सामंता रिवामणीनां प्रभाप्रहास्तमयं रजांसी ॥३३॥ असौ म-
चे ॥ ठाकालनिकेतनस्य वसनदूरे किल द्रुमोत्तले ॥ तमिप्रपक्षे सह प्रियाभिज्यो स्नावतो
निर्विशतिप्रदो वान् ॥३४॥ अनेन युना सह पार्थिवेन रुभोरु कक्षिन्मनसोरुचिस्त ॥
शी प्रातरंगानिलकंपिता सुविहृतुमुद्यानपरंपरासु ॥३५॥ तस्मिन्मिर्द्योति तबंधु
पुत्रे प्रतापसंशोषितशत्रुपंके ॥ बंधसानोत्तमसौ कुमार्यकुमुदतामानुमतीव भाव
॥३६॥ तामग्नतस्तामरसां तरामा मनुपराजस्य गुरोरनूना ॥ विषादस्य हृदं न्यप्रतावि
धातुर्जगादभूयः सुदती सुनंदा ॥३७॥ संग्रामनिर्दिष्ट सहस्रबाहुरसा दशदीपानि

प्रीन

३२

खतयूपः ॥ अनमसाधारणराजशब्दो वभूवयोगी किल कर्तवीर्यः ॥३८॥ अकार्य
चित्तासमकालमेव प्रादुर्भवं श्रापधरः पुरस्तात् ॥ अंतःशरीरेष्वापि यः प्रजानामसादि
देशावेनयं विनेता ॥३९॥ ज्याबंधनि स्य दंभजेन यस्य विनिष्कसद्वक्त्रे परे परागा
कारागृहे निजितवासवेन लक्ष्म्यरेणोचितमाप्रसादात् ॥४०॥ तस्यान्वयभूपतिरेव जा
तः प्रतीप इत्यागमवृद्धसेवी ॥ येनाश्रितः सप्रदोषरूढस्वभावतो तस्य यशः प्रभुः ॥
॥४१॥ अयोधने कृष्णगतिं सहायमवाप्य यः क्षत्रियकाक्षरावि ॥ धाराशीतारामपरश
धस्य सभावयत्सुखस्य सार ॥४२॥ अस्या कलक्ष्मीर्भवदीर्घबाहोर्माहिष्मतीव प्रानि
तं वकीची ॥ प्रसादनात्तेर्जुलवेरीरुस्यारेवां यदि प्रोक्षितमस्तीकाभाः ॥४३॥ तस्या प्रक
मं प्रियदर्शनापि न सखीतीक्षोरुचि येव भव ॥ शरत्प्रमृदु बुधरोपरोधः शशीवपय
स कलो नलिन्याः ॥४४॥ माप्सुरसानाधिपती सुमेरामुद्दिश्य दशांतरगीतकीर्तिः ॥

२७
३

आचापुरहोमयवंशदीपशुद्धांतरस्याजगदेकुमारी॥५५॥भूपान्वयःपार्थिवएव
यज्वागुरोयमाश्रीत्यपरसरेण॥सिद्धाश्रमंशोतिमिवोग्रसत्वेनिसर्गिकोसुहृत्सृजे
विरोधः॥५६॥यस्यात्मगेहेनयनाभिरामाकांतिर्हिमंशोरिवसंनिविष्टा॥हृत्पद्मसंस्तु
तत्तत्तुल्येवतेजोविषहंरिपुमंदिरं॥५७॥यस्यावरोधस्तनूचंदनानाप्रक्षालनाद्वा
कलंद॥कल्याणपुरांगतासांगोमिसंपृक्तजलेविभाति॥५८॥त्रातेनसाक्षात्कित्त
कालीयेनमणिंविस्वयमुनोक्तसायः॥वक्षस्यतव्यापिरवंदचानसकोस्तुभंरुषयती
वविष्णुं॥५९॥संभाव्यजतोरमिमंयुवानेमुदुप्रवातोतरपुष्पशये॥हृद्वावनेचेत्र
यादनूनेनिविश्यतांसुदरियोवनश्री॥६०॥अध्यास्यचाभःपुवतोक्षतानिक्षेपेयन
द्धानिरीत्वातलानि॥कल्पापिनांप्रादुर्ध्वपश्यन्त्यंकांतासुगोवर्द्धनकंदरासु॥६१॥

श्री व
३२

न्यंतमावर्त्तमनोज्ञनाभिःसावत्यगादन्यवधूर्ध्ववित्री॥महीधरमार्गवराद्वयेतेश्रोतो
वहासागरगामिनीव॥६२॥अथांगदाश्रीसुभुजंभुजिष्याहेमांगदंनमकलिंगनाथं॥आ
सुदुर्घीसादितशत्रुपक्षवातामवोलेदुमुखीवभावे॥६३॥असौमहेद्राद्रिसमानसारःपतिमहे
द्रस्यमहोदधेश्च॥यस्यक्षरसेत्यगजहृत्तेनयात्रासृजातीवपुरोमहेद्रः॥ज्यावातलेवसुभु
जोभुजाभ्यांविभर्तिद्यश्चापभृतांपुरोगः॥रिपुश्रीयःसांजनवाच्यसेकेवदीकृतायाइवप
द्वती॥६४॥यमात्मनःसमनिसंनिविष्टुमंद्रधनित्वाजितस्यामरूपः॥प्रासादवातायन
दृश्यविविःप्रबोधयत्यर्वावएवसुभं॥६५॥अनेनसाह्वितुरांशुयशस्वीरुतालीव
नममरेषु॥दीपांतराणीतलवंगपुष्पैरपकृतसेदलवमरुद्भिः॥६६॥प्रलोभिताया
कृतिलोभनीयाविदमंराजावजातयेव॥तस्मादुपावर्त्ततदूरकृष्णनीत्येवतस्मा
प्रतिकूलदेवात॥६७॥अथोरगाभ्यामस्यपुरस्यनाथंदेवारिकांदेवसमानमेत्य॥

रुद्रवंश
३५

इतश्च कोरासी विलोकयेत्सर्वीश्वं निजगादभाज्यं ॥५८॥ पां ह्योपमं सर्पितं
विहारः क्लृप्तं गरागोहुरिचंदनेन ॥ आभातिवाला तपरक्तसा नुः सरित्कटोद्गारइवात्रि
राजा ॥६०॥ विध्यस्य सुस्तं भावितामहाद्रेनिशेषपीताम्रितसिराज ॥ प्रीत्याश्च मेधाव
भयाद्रमूर्तेः सोम्रातिगोयस्य भवत्यगस्त्य ॥६१॥ अस्मिन् हरादा सवतादुगंययेन द्रव्यक
धिजयायदृत्यः ॥ पुराजनस्यानविमर्शकीसं ॥ धायत्तं काधिपतिः प्रतस्ये ॥६२॥
अनेन पारो विधिबहुही तेमहाकुलीनेन महीवर्गवी ॥ रत्नो नुविद्वारव मेरुवा
यादिशः सपत्नीभवदक्षिरास्याः ॥६३॥ तावत्तव ह्यपिराद्रुपगास्वेत्तात्तालिगि
तचंतनासु ॥ तन्नालपत्रास्तरत्नास्करंतुं प्रसीद शश्वत्तनयस्य लीयु ॥६४॥ इंदी
वरस्यामतु नृपो सोत्तरोचनागेरशरीरयारुः ॥ अय्यात्यशोभापरिवृद्धयेवायोगस्तडितो
पदयो विवास्तु ॥६५॥ स्वसर्विदं धिपतेस्तदीयोत्तेनेतरे चेतसीनोपदेशः ॥ दिवाकराद

श्रीव
३४

श्रीनवद्वकोशेन सत्रनाभांशु रिवार विंदे ॥६६॥ संचारिणी दीपसिखे वरात्रौ येयं व्यती
यायपतिवरासा ॥ नरेन्द्रमार्गदिवता प्रपेदे विवर्णाभावं ससभामिपाव ॥६७॥ तस्यां रद्योः सु
नुरुपस्थितायां वरणीतमीनेति समाकुलोभूत ॥ वामेतरः शंसयमस्य बाहुः केयूरबंधो
हसितेर्विभेद ॥६८॥ तं प्राप्य सर्वावयवानवद्यं व्यावर्ततानोपगमात्कुमारी ॥ नहि प्रफु
ल्लेसहकारमेत्यवृक्षांतरं काक्षतिवद्वती ॥६९॥ तस्मिन् सभावेरीतचित्तवृत्तिमि
दुप्रभामिदुमतीमवेक्ष्य ॥ प्रचक्रनेव कुमनु कमलासविस्तरं वायामिदं सुनदा ॥७०॥
इक्ष्वाकुवंशकुकुदं नृपाणां ककुत्स्थ इत्याहितलक्षणेभूत ॥ काकुत्स्थशब्दं य
तुं नृतेष्टाः श्लघ्यं दधत्या त्ररकोशतद्राः ॥७१॥ महेंद्रमास्यायमहोदय रूपं य
त्संयति प्राप्तापिना किं लीकः ॥ चकारवारो रसुरांगनानां गंडस्य लीः प्रादिशतप

चवंस
३५

वलेखा ॥ १२ ऐरावतास्यावनविश्रं धंयः संधद्रयन्नेगदमंगदेन ४ पेयुवः स्वाम
पितृर्त्तिमग्याम द्वासि बतंगोत्रमिदोधि नस्यो १३ ॥ जातः कुले तस्य किं लोरु कीर्तिः कु
लप्रदीपान्तरपतिर्दिलीपः आतिष्ठदेकोनशतकतुलेशकाभ्यसूयाविनिवृत्तयेयः ॥ १४
यस्मिन्महीशासतिवारी नीनानिघ्रांतिलुहार्द्रपथेगतानां वातोपि नाश्रयदंष्ट्र
कनिकोत्तवयेदामरगायहस्तं १५ पुत्रोरद्युत्तस्य पदं प्रशस्तिमहाकंताविश्वार्ज
तः प्रयोक्ता चतुर्दिगावर्जनसंभ्रतां योन्यात्रशेषामकरोहिभूतिं १६ आस्तुममदी
नुदधीन्यतीरां भुजंगानावसतिं प्रविष्टुं द्विगंतयस्य नचानुबंधियशः परिच्छेत्तु
मियत्पतालां १७ असौ कुमारस्तमजो नुजातास्त्रीविषुपात्येवपतिं जयंतः गुर्विष्टुरं
यो भुवनस्यार्पित्राधुर्येण दम्यः शहशविभर्षि १८ कुलेनकांत्या नपसानवेनग

शिव
३५

शोभते तैस्ते विनयप्रधानैः त्वमात्मनस्तुल्यममुं कृशी चरत्तंसमागच्छतुकांचनेन
१९ ततः सुनंदावचनावसाने तज्जातनूकृत्य नरेन्द्रकन्या दृष्ट्वा प्रसादामलयाकुमा
रं प्रत्यगृहीत्संवरणस्तजेव २० सायुनितस्मिन् नमितावबंधं शशाकशालीनत
यानवत्तु रोमांचलक्ष्मणसगात्रयष्टिभित्वा विश्रामदरातकेश्याः २१ तथागता
या परिहृता सप्तवस्त्रा सरवीवेत्रधरावर्षा आजर्जुनामो न्यत इत्यर्थे नावधूरस्त
या कुटिलददर्श २२ सा चूरीगौरं रघुनंदनस्य धात्रीकराभ्यां करभोपमोक्तः आ
संजयामास यथा प्रदेशं कंठं गुरां भूर्त्तिमिवानुगमं २३ तथास्त्रजामगलपुष्पम
य्या विशालवक्षस्य तत्तंवयासः अमंस्तकं गपितवाहपाशां विदमं राजा चरजां व
रेणयः २४ शशी नमुपगतेयं कोमुदी मेघमुक्ताजलनिधि मनुस्त्वजद्रुकं न्याव

रघुवंश
३६

तीर्णा इति समगुणयोगप्रीतयस्तत्र पौराण्यवराकुदुनपाणा मेकवाचं विवधुः ८५
प्रमुदितवरपक्षमेतानाक्षीतिपतिमंडलमन्यताविताने जिवासीरसरइवप्रफु
ल्लपद्यं कुमुदवनप्रतिपन्नानिद्रमासीत् ८६ इति श्रीरघुवंशमहाकाव्ये कवि
श्रीकालिदासकृतौ अजस्वयं वरेनामवष्टुस्तमः ८ अथोपयं चासदृशेन युक्ता
स्कंदेन साक्षादिव देवसेना ससारमादाय विदर्भनाथपुरप्रवेशाभिमुखो बभूव
१ सेनानीवेशाष्टाथी वीक्षीतोपि जगुर्विभातग्रहमंदभासः भोज्याप्रतिवर्धमानोर
थत्वाद्रुपेव बुचसाभ्यस्तयाः २ सानिध्ययोगात्किंच तत्र शच्याः स्वयं वरक्षोभकतामभा
वः ककुस्थमुद्दिश्य समत्तरोपि शयते नाक्षीतिपातलोकः ३ तावत्प्रकीर्णाभिन्न
वोपचारिमिद्रायुधद्योतिततोरणं के वीरः सवध्या सह राजमार्गं प्राप ध्वजं तदा

श्रीव
३६

यनिवारिताम् ४ ततस्तदा लोकनतत्पराणां सौधेषु चामीकरजातवत्सु बभूव रित्मं
पुरसुंदरीभण्ड्यत्तात्यकार्यासी विचेष्टितानि ५ आलोकमार्गं सहसा ब्रजत्याकया
चिदुद्देष्टुन वातमात्यः बद्धन् संभावित एव तावत्करे ६ रा रुद्रोपि हि केशपाशः ८
प्रसाधिकात्वं वितमग्रपादमाक्षीप्य काचिद्रवरगमेव ९ इत्थं वृत्तीलागतिरागवा
द्याद्वक्तकांकापदवीतता १० विलोचनदाक्षीरामं जनेन संभाव्य तद्वेचितवामने
त्रा तथा ववातायनसंनिकर्षये श्रीत्या कामपरावहंति ८ जात्यातरप्राक्षीतद
धिरत्या प्रस्थानि नानवबंधनीवी नाभिप्रविष्टा भरुणप्रभे राहस्तेन तस्यामवत्
व्यवासः ८ अर्द्धचितास्त्वनमुच्छितायाः पदपदे दुर्नामि ते गते ती कस्याचिदा
सीद्रसनातदानीमगुष्टमूलार्पितस्त्वज्जशोवाः १० स्तनंधयंतं तनयं विहाय वित

रघुवंश
३७

कनायलरयाव्रजंती सप्रस्ताताभ्यां प्रदवीस्तनासीवेचकाधित्ययसागवाक्षं ११
तासामुखैरासवगंधगर्भैर्व्याप्ततरासांद्रकुतूहलानां विल्लासनेत्रभ्रमरेन
वाक्ष्यासहस्रपत्रामरणा इवासा १२ ताराद्यवंदं द्विभिरापि वेत्यानां र्थिनजम्
विषयांतरासी तथा हि रोवेन्द्रियवृत्तिरासां सर्वात्मना चक्षुर्विप्रविष्टा १३ स्या
नेवृताभूपातिभिः परोक्षं स्वयंवरं सा ममंस्तभोज्या पश्येव नारावरामन्यथा सोलभे
तकांतं कथमात्मतुल्यं १४ परस्परैरास्पृहणीयशोभनचेदिदं द्वंद्वमभोजयिष्यन्
अस्मिन् द्वयैरूपविधानयत्नः पशुवृजानां वितथो भविष्यत् १५ रतिस्मरौ नूनमिमा
वभूतां राज्ञा सहस्रेषु तथैव चालागते हि मात्मप्राप्तिरूपमेव मनोहिजन्मंतरसंगति
रौ १६ इत्युद्धृताः पौरवधूमुखेभ्यः शृण्वन् कथाः श्रोत्रसुखाकुमारं हृद्वासीतं मे गीव

३७

त्वसंविधाभिः संबन्धिनः सद्यः समाससाद १७ ततो वती रीसुकरेण कायाः सकामसु
पेभ्य रदत्तहस्तः वैदर्भनिर्दिष्टमथो विवेश नारी मनांसीव चतुर्ध्वमंतः १८ महाहं सि
हासनसंस्थितो सोसरत्नमध्यं मधुपर्कगव्य भोजोपनीतं च दुकूलयुग्मं जग्मा हस्ता
द्वैवनिता कटाक्षैः १९ दुकूलवासा संवधू समीपं निन्ये विनीते रवरो धरक्षैः वे
त्तासकाशं स्फुटफेनराजिर्न वैरुदन्वानि वचंद्रपादैः २० तत्रार्चितो भोजयतेः पु
रोधाहुत्वाग्निमाज्यादिभिराग्निकव्यः तमेव चाधाय विवाहसाक्ष्ये वधूवरसंग
मयाचकार २१ हस्तेन हस्तं परिगृह्य वध्वाः सराजसूनुः सुतरोचकासे अनंतरा
शोकलताप्रतप्राप्ये वचूतः प्रातिपक्ष्येन २२ आसीद्वरः कंदकितप्रकोटः स्विन्नो
दुःखी संववृते कुमारी अस्मिन् द्वये तत्क्षणमात्मवृत्तिरसमविभक्ते वमनो भवेन २३

रघुवंश

३६

तयोरुपांतप्रतिसारितानि क्रियासमापतिबुकातराणि शीयत्रणमानादीरेमनोशा
मन्योन्यलोत्तानिविलोचनानि २४ प्रदाक्षीराप्रक्रमणातेकाशानोरुद्रर्चिस्तन्मि
थुनचकाशे मेरोरुपांतोष्विववर्तमानमन्योन्यसंसिक्तमहास्त्रियामं २५ नितंबगु-
र्वीगुरुणाप्रयुक्तावधुर्विधातुप्रातिमेनतेन चकारसोमत्रचकोरनेवात्वजा
वतीलाजविसर्गमगेनो २६ हविःसमीपह्यवलाजगंधीःपुरायःकृशानोरुद्रि
यायधूमः कपोलसंस्पर्शाशीखः सतस्थामूर्तुर्तकरोत्यत्वतांप्रपेदे २७ तदंजन
कैदसमाकुलासंप्रम्यानवीजंकुरकाणि पूरे वधुमुखेपाटलगुडलेखामाचा
रधूमग्रहणादभूव २८ तौस्नातकेवधुमताचराज्ञापुराध्रीमिश्रक्रमणप्रयु-
क्तं कन्याकुमारौकनकासनस्थावाद्राक्षतारोपरामन्यभूतां २९ इतिस्वसु

शिव

३८

रा

वर

भोजकुलप्रदीपसेपाद्यपारीमहरांसराजा महीपतीनां पृथग्गृहणार्थं समादिदेशा
धिकृतानधिष्ठीः ३० लिंगैर्मुदःसंवृतविक्रयास्तोहदाप्रसन्ननाइवग्ननक्ताः वेद
भ्यमामंययुस्तदीयां प्रत्यसृजा मुपदाद्यत्वेन ३१ सराजलोकःकृतपूर्वसंविदादारं
भसिद्वौसमरेणालभ्य आदास्यमानः प्रमदाभिषंतदा आवृत्यपणानमजस्यतस्थौ ३२
भर्तापितावतक्रेयकैशिकानामनुदितानंतरजविवाहः सत्क्रानुरूपामरणीकृतश्रीः
प्रस्थापयद्राघवमन्वगाच्च ३३ तिस्रान्विलोकयितेनसाद्रिमजेनमार्गेवसतीसुवि-
त्वा तस्मादुपावर्ततकुंडिनेशपर्वत्ययेसोमइवोक्षरइमे ३४ प्रमन्यवः प्रागर्पकोश
लंद्रे प्रत्येकमातस्वतयोभुवः अतो नृपाश्चक्षामिरेसमेतास्त्रीरत्नत्वामं नतदात्मजस्य
३५ तमुदहृतं पाथी भोजकन्यारुरोधराजन्यगराः सहस्रः बालिप्रदिक्प्रियमाददा

नत्रैविक्रमपाद विवेदशत्रुः ३६ तस्याः सरस्वार्थमनन्त्ययो धंमादिश्यपि चंशचिवं
 कुमारः प्रसंगहीत्यर्थिववाहिनीतां भागीरथीशोरासामैवोत्तरं ३७ पतिपदातिर
 ३८ यिनंरथेशातुरंगसादीतुरगाधिस्तुं यंतागजस्याभ्यपतद्गजस्येतुल्यप्रतिद्वंद्विव
 भवयुद्धं ३८ नदस्तूर्यध्वविभाववाचो नोदीरयतीस्मकुलोपदेशान् वारणाक्षरे
 वयरस्यरस्यनामोर्जितेचापभृतः शसंसः ३९ चत्वाटवद्धमृकुटीतरंगैस्तनुत्यजं
 दंतनिपीडितोद्येः आतस्तटेभलनिकृत्तकंठेहंकारगर्भैरवनीक्षीरोभिः ४० उच्छ्वा
 पितः संयतीरे रागरभ्यैः साद्रीकृतः स्यंदनवंशचक्रैः निस्तारितकुंजरकरीता
 लैरनुक्रमेणोपरुरोधसूर्य ४१ मत्सध्वजावायुवशाविदीर्घैर्मुरैः प्रवृद्धध्वजिनी
 रजांसीगवभूः पितंतपरमार्थमथाः पार्थावित्तानीवनवोदकानि ४२ रथोरथां

शीव

३८

गधनिनाविजज्ञेविलोचनवैदाकरीतेन नागः स्वर्भक्तनामग्रहणादभुवत्सं द्रेरजस्याम
 परावबोधः ४३ आवरावतोच्चनमार्गमाजोरनाधकरस्यविजृम्भितस्य शस्त्रेक्ष
 ताश्वद्विपवीरजन्मावालासुराभूतुरुधिरप्रवाहः ४४ सधिनमूल्यास्तजेनरे
 राक्षसस्यापरिष्ठात्यवनावधूतः अंगारशेषस्यहुतासनस्यपूर्वोक्षितोधूमइवाव
 भासे ४५ प्रहारमूर्च्छापगमेरथस्थाः पितृनुपात्म्यविवस्वानयेः सादितालक्षित
 पूर्वकेतुता नेवसामर्वतयानिजघ्नुः ४६ अण्डमार्गपरवाराहनाधनुर्भूतां ह
 स्तवतां एषक्ताः संपरेवात्मजवानुवृत्त्या पूर्वार्द्धभागेः फलिमिशरव्यं ४७ आ
 धोरणा नो गजसंनिपाते शीरोसीचकैरसितैश्चरप्रेः हुतान्यापि सेननखा

रघुवं

गकोटिव्यसक्तकेशानिचिरेशापेतुः ५८ पूर्वेप्रहतीनिजवानभूयः प्रातिपहरा
सममश्वसादीतुरंगमस्कंधनिर्वसदेहंप्रत्याश्वसंतरिपुमाचवक्षः ५९ तनुयज
वर्मभूताविकाशेव हस्तुदेते सुसिद्धिः पतद्भिः छिद्यतमाने समयवभूदुर्गजाविविग्राकर
सीकरा ५० शीलीमुखोक्तरीरः फलाच्यतैः शीरस्त्रैश्चकोत्तरेव रसादीतिः शो
रीतमद्यकुल्यारराजमृत्योरिवपानभूमिः ५१ छिपातयोनिसुवितंविहंगैराक्षयते
भ्यः पीरिताप्रीयापि केयूरकोटिसततालुदेशाशीवाभुजैश्चदमपाचकार ५२
काश्रीदिवद्यस्त्रह तो तमांगसद्योविमानप्रभुजामुपेत्य वामांगसंसक्तसुरंग
नः खेनमत्तकबंधं समरेददर्श ५३ परस्परेराक्षतयोः प्रहतीरुतकोतवाद्याः स
मकालमेव अमर्त्यभावापिकयोः श्रीदासीदेवासरः प्रार्थितयोर्विवाहः ५४ शीव

४०

अमोऽन्यस्तो नमयनादभूतांतावेवस्तोरथिनौचकौचित् व्यश्रौगदाव्याहतसंप्रहा
सोभग्नायुधौवाहुविमर्दनिकौ ५५ ब्रूहावुभौतावितरेतराहं भंगंजयंचापतुरव्यव
स्थं पाश्चात्युरोमारुतायारुद्धं पर्यायवृत्त्येवमहर्षीकोमी ५६ परेराभग्नेपिवले
महोनाययावृजः प्रत्यरिसैन्यमेव धूमोनिवर्त्तससमीरणोनयवतोहिकसस्त
तएवहिः ५७ रथीनिषंगीकवचीचनुष्मान्दृष्टशरात्यकमेकवीरः विलोडयामस
महावराहः कल्पेद्योदूतमिवारीवांश्रः ५८ सदाक्षीरांतूराभुजेनवामेव्यापारयनरह
स्तमलक्ष्मताजौ आकरोकृष्णसकृदस्ययोद्धुमौवीववाणान्सुसुवेरिपुद्गान्
५९ सरोषदष्टाधुरलोहितासेव्यकोधरेखाकुक्कुवेहद्भिः तस्तारगंभक्षनिर्कृत
कंठैरुंकारगर्भेदिवतांशीरोभिः ६० सर्वैर्वलांगैर्द्विरदप्रधानैः सर्वोयुधैः कं

रघुवंश

५१

कटमेदिमिश्र सर्वप्रयत्नेनचभूमिपात्तास्तस्मिन्प्रज ह्युपुधि सर्व एव ह्य सो
स्त्रवृजेर्ध्वनरयः परेषां ध्वजाग्रमात्रेण वभूव नक्ष्यः नीहारमग्नोदिन पूर्वभागः
किंचित्प्रकाशेन विवस्वतेन हर प्रियंवदा व्याप्तमथाप्रियार्हः प्रायुं कुराज स्वधिरा
जस्तनुः व्याधर्वमस्त्रकुसुमास्त्रकांतः प्रस्वापनं स्वप्ननिवृत्ततौ ल्यः हृत्ततो
धनुर्कर्षणमूर्ध्वहस्तमेकांसपर्यस्तसमस्त्रजालं तस्यो ध्वजस्तंभनिवस्त्रदेहं
निद्राविधेयेनरदेवसेयं ह्य ततः प्रियोपातरसेधरोष्ठे निवेश्य दध्मोजलजं
कुमारः तेन स्वहस्तार्जितनेकवीरः पीवय्य शोभूर्त्तमिवावभासे ह्य शंखस्वना
मिश्रतयानिवृत्तास्तं ध्वजशत्रुदंष्ट्रः स्वयोधः निमीषितानामिव पंकजानां म
ध्ये स्फुरंतं प्रभशशंकः हृत् सशोरी तैस्तनरी लीमुखा गेर्निक्षेपिताः केतुव

श्रीव
५१

पार्थिवानां यशोदुतंसंयतिराधवेरानजीवितंवः कपयेतिवर्णाः ह्य सचाप
कोटीनिहितेकवालः शीरसु निष्कर्षणमिन्नमोक्षिः तत्ताटवद्धममवारि
विदुर्भीतांप्रियामेत्यवचोवभासे ह्य इतः परानर्मकहार्यशस्त्रान्वेदभिपश्य
नुमीतामयासी एवंविधेनाहववोष्ठितेन त्वं प्रार्थ्यसेहस्तगताममेभिः ह्य त
स्याः प्रातिद्विधादासद्योविमुक्तां मुखमावभासे निष्ठासवाव्यापगमात्प्रसन्न
प्रसाममात्मीयमिवात्मदर्शः ७ हृष्टासि द्वा विजनेपि साक्षाद्वाग्भिः सखीनां प्रि
यमन्यनंदत स्थलीनवंमः पृथतामिदृशमयूरकेकाभिमिवाभ्रवृंदं ११ इतिशि
रासिकामंपादमाधाय राज्ञा मुद्वह व नवद्यांतामवप्रातयेतः रथनुरगरजोभि
स्तस्यरुक्मा लकोता सरविजयलक्ष्मीः सेवमूर्त्तिवभूव १२ प्रथमपरिगतार्थस्तैरथः

रघुवं

४२

संनिवृत्तं विजयं नमभि नं च श्लाघ्यं जाय समेतं तदुपहितकुटुंबं शांतिमार्गं सुको भू
नहिसतिकुलधूर्यसूर्यवंश्याग्रहाय ७३ इति श्रीरघुवंशे महाकाव्ये कविश्री कालि
दासकृतौ अजविवाहो नाम सप्तमः सर्गः ७ अथ तस्य विवाहकौतुकं द्वाद्यैतं विभूत
एव पार्थिवः वसुधामापि हस्तगामिनीमकरोदितुमतीमिवापरं १॥ दुरितैरापि कर्तुमा
त्मसात्प्रयतते नृपस्त नरो हियत् तदुपास्थितमग्रहोदजः पितुराज्ञातिनभोगत्स्नया
२ अनुभूयवाशीरुसंभूतैः साक्षि तैस्ते नमहाभिषेचनं विसदो द्वासीते नमदिनी
कथयामासा सकृतार्थायैव ३ सबभूवदुरासदः परैर्गुरुणाथर्वविदाकृतक्रियः
पवनान्गि सप्तागमो ह्ययं सहितं ब्रह्मयदस्त्रतेजसा ४ रघुमेव निवृत्तयोवनंतम
मन्येत नरेश्वरं प्रजाः सहितं स्य न केवलं स्मर्यं प्रतिपे देशकला नृणां नपि ५
अधिकं शुभं पुनर्दितये न दयमेव संगतं यदमृद्धमजेत ये तु कं विनये

श्रीव

४२

नास्य नवंचयोवनं ६ सदयं बुभुजे महाभुजः सहसौ द्वे गमियं ब्रजेदिति अचिरो
यनतां समेदिनीं नवपारीग्रहणीवधूमिव ७ अहमेवममोस्यभूपतेरिति
सर्वः प्रकृतिश्चरितयत् ८ दधेरिवानिम्नगाशतेष्वभवन्नास्यविमाना कचि
त ९ नखरोचनभूषसामृद्धः पवमानः पृथिवीरुहानिव सपुरस्कृतमध्यम
कमोनमयामास नृपाननुद्धतान् ८ अथ विस्मरद्युःप्रतिद्वितं प्रकृतिश्चा
त्मजमात्मवत्तया विषयेषु विनाशधर्मिषु निदित्येवार्पणिस्य हो भवत्
१० गुरावत्सु नरोपिताश्रयः परिणामे हि दिक्षीपवंशजाः पदवीतरुवक्काससा
प्रयताः संयामिनां प्रयेदिरे ११ तमस्यसमाश्रयो न्मुखं शीरसावेष्टुनशोभिनासुतः
पितरं प्रणीपत्य यादयोरपरित्यागप्रयाचतात्मनः १२ रघुरश्रमुखस्य त हूतवानी

रघुवंश

५३

सितमात्मजाप्रियः ननु सर्प इव त्वचं पुनः प्रतिपेदेव्यपवर्जितां प्रियं १३ सवहिः क्षीतिपात
वेश्मनो निवसन्नावसथेयति प्रियः समुपास्य तपुत्रभोग्यया स्मृते वा विकते द्वियः प्रि
याः १४ प्रथमस्थिति पूर्वपार्थिवे कुलम्कचतस्तने श्वरं नभसानिभूते दुना तुलाम
दिता केशा समाकुलरोह तत् १५ पतिपार्थिवं लिङ्गधारिणो ददृशां तरे दृशो व
वोजनेः अपवर्गमहोदयार्थयोर्भुवमंशा विवधर्मयोगतो १६ क्षेपकः समपृष्ट
तम् पार्थिवं वा सविदैः प्रत्यहमर्थसिद्धये अपुनर्जननोपपत्तये प्रवयाः संयमि
मिर्मनीषिभिः १७ अजिताधिगमय मन्त्रिमिर्युजेनीति विशारदै रजः अन
पाथियदोपलक्ष्मणैरघुरा मः समिपाययोगिभिः १८ अनुरजयतु प्रजाः
प्रभुर्व्यहारासनमाददेयुवा अपरः सचिविनपराश्रयः परिवेत्तु यतते स्म धारि

५३

रा १८ अनयत्प्रभुशक्तिसंपदावशमेको नृपती ननेतरान् अपरः प्रसीधाने
योग्ययामरुतः पंचशरीरगोचरान् २० नयचक्ररजो दिहक्षया पररंध्रस्य ततान
मंडले हृदये समरोपयन्मनः परमं ज्यातिरवादीतुरघुः २१ अकरोदचिरे श्व
राक्षीतो द्विषदारं भफत्तानिभस्मसात् अपरोदहं ने स्वकर्मणां वरुद्वेज्ञानम
येन वहिना २२ पणवंधमुखान्गुणानजः पटुपायुक्तं समीक्ष्य तत्फलं रघुर
यजयद्गुणत्रयं प्रकृतिस्वं समलोकाचनः २३ नतवः प्रभुराफलोदयास्य
रकर्म विररामकर्मणाः नचयोगविधेन चेतःस्थिरधीरापरमार्थदर्शना
न् २४ इति शत्रुघ्नो द्वियेषु च प्रतिविद्मसरे सुजागतौ प्रसृता बुदया पवर्ग
यो रुरुभयांसि द्विभुजाववापतुः २५ अथ काष्ठीदृजमपेक्षया गमयित्वा

रिखे

४४

समददर्शनः सनाः तमसः परमापदव्ययं पुरुषयोगसमाधिना रधुः २६ अ
तदेहविसर्जनापितुम्प्रीरमशूरी विमुच्यराववः विदधे विधिमस्य नेवि
कंयातीभिः सार्द्धमनग्निमग्निचित् २७ अकरोच्चतदौर्द्धदहिकेपितम
त्यापितकार्यकल्पवित् नहितेनयथातनुत्यजस्तनयावर्जितपिंडका
क्षीराः २८ सपराङ्मतेरशोच्यतापितुरुद्विश्यसदर्थवेदिभिः सप्तिता
धिरधिज्यकार्मुकः कृतवान्प्रतिशासनं जगत् २९ क्षीतिरिंदुमतीवभा
मिनीपतिमासाद्यतुमग्न्यपौरुषे प्रथमवाभादुरत्नसुरभूदपरावीरमजी
जनसुते ३० दशराथीस्मिन्शतोपमकृतियशसादिक्षदशस्वापि श्रुता

श्रीर
४५

दशपर्वरथं यमाख्ययादशकं गरिगुरुं विदुर्वुधाः ३१ यंमं ज्ञासि देवगणास्वधा
भुजां श्रुतयागसर्वैः सपार्थिवः अन्तरास्वमुपेयिवा न्वमौ परिधेर्मुक्त इवोस्म
दीधितिः ३२ वलवर्तभयोपशंतये विदुषां सन्ततये वरुणा वसुतस्य न केवलं
विभोर्गुणवत्तापि परप्रयोजनं ३३ सकदापि देवक्षीणोदधेः श्रुतगोक्षीणिकेतमीश
रं विपवीनापितुययोरवेरुदयारुत्तिपथेन नारदः ३४ कुसुमैर्गार्थितामयार्थिवः
स्रजमातोद्यक्षीरो निवेशितं अहरत्किंलतस्य वेगवानधिवासस्पृहयेवमारुतः ३५
भ्रमरैः कुसुमानुसारिभिः परिकीर्त्तयिष्यति निमुनेः दहरोपवनावलेपजं सृज
तीवाष्पामिवांजनाविलं ३६ अभिभूय विभूतिमार्तवीमधुगंधातिशयेन वीरु
धां नृपतेरमरस्त्रगापपादयितोरस्य त्रकोटिषु स्थीति ३७ क्षतामात्रस

रघुवंश

४५

स्वीसुजातयोः स्तनयोस्तामवलो व्याविहृत्तानिमीमीत्तनरोत्तमाप्रिया हृत्चेद्रा
तमसेवकोमुदी ॐ सममेवनराधियेनसागुरुसम्माहविल्लसचेरुतसो म्रगम
सहृतेत्तविंदुनानवदीपार्धिवसितेस्तलं ५० वपुष्वाकरणोजीतो नसानिप
तंतीमय्यपातयत् ननुतैत्तनिवेकविंदुना सहदीपार्धिरुपेति मेदिनी ५१ उभ
योः परिपार्श्ववर्णिनां तुमुलेनार्त्त रवेजिताः विहंगाकमत्वाकराश्रयाः समुद्रः
स्वाइव तत्रचुकुश्रुः ५२ नृपतेर्व्यजनादिभिस्तमो नुदेसानुतथैव संस्थिता प्र
तिकारविधारमायुषः सतीशेवं हि फलायकल्प ५३ प्रतियोजयितव्यवह्यकी
सवस्थामथ सत्वविष्णुवान् समीनायानितांतव सत्परिगृह्योचितमंकमंग
नां ५४ पतिरं कतिवरायातयातया करणाय विभिन्नवर्णया समलक्ष्य

प्रीव
५५

तविभ्रदावित्तामगलेस्वामुखसीवचंद्रमाः ५५ विललापसवाद्यगद्गदंसहजा
मण्यपहायधीरतां अभितसमयोपिमाहृद्वेभजतेकैवकथाशरीरिषु ५६ कुसु
मान्यपिमात्रसंगमानप्रभवत्यायुरपोहितुं यदि नभविष्यति हंतसाधनं कि
मिवात्मप्रहरिव्यतोविधेः ५७ अथवा मृदुवस्तुहिंसितुं मृदुनेवा रभते प्रजा
तकः हिमसेकविपत्तिरन्तमेनात्मीनी पूर्वनिदर्शनंगता ५८ अथवामम
भाग्यविष्णुवाशनिकल्पितएववेधसा यदनेन तस्मिन्पातितः स्मृतितातद्दिद
पापाश्रितात्तता ५९ स्मृतिं यद्विजीविता पहाहृदये किन्तीहेतानहंतेमा
विषमप्यमृतं कचिद्वेदमृतं वा विषमश्वरे ह या ५० कृतवत्पसिनावेधा
रणामपशब्दापपदाचिरस्माथिकथमेकपदे निरागसंजनमाभाष्यामि न

५६

नमस्यसे ५१ ५२ वमसीशठः शुचिस्मिन्ने विदितः कैतववसत्तसव परलोकमसे
 हितयेयदनाम अगतासिमा मितः ५२ दवितां यदितावदत्वगादिनिवृत्ते कि
 मिदं तथा विना सहता हतजीवितं मम प्रवक्ष्यामात्मकतां नुवेदनी ५३ सुरतश्रम
 वारिविंदनो ननु तावद्विरमंति ते मुखे स्वयमस्तामितास्य हावत क्षणिकां देहभ
 तामसारसां ५४ सुरतश्रमसंभृता मुखे ध्रियते स्वेदलवोद्गमोपि ते स्वयमस्तामि
 तात्वमात्मना धिगिमां देहभृतामसारतां ५५ मनसापि न विप्रियं मया कृतपूर्वं
 तव किं जहासिमां ननु शृणुयतिः स्मिन्ने रं लविमे भावनिबंधनारतिः ५६ कुसु
 मो तव चिता त्वत्सीमतश्च यत्नं दुःखं त्वत्तत्त्वकान् कारभोरु करोति मास
 तस्वदुपावर्तनशं किमेमनः ५७ इदमुद्यसीता त्वकं मुखं तव विश्रान्तक

श्रीव
५६

यंदुनोतिमां निशीसुप्रामि वेकपेकजैविरताभ्यंतरवदपदस्वने ५८ तदपो
 हितुमर्हसीप्रिये प्रतिबोधेन विबोदराश्रुमे ज्वालितेन गुहागतं तमस्कहिना
 द्वे रिवनक्तमौषधिः ५९ शरीनं पुनरेति शर्वरी दार्यता द्वंद्वचरं पतत्रिणां इ
 तितौ विहारं तरुमौक्यमत्यंतगतानामां दहे हः नवपत्वलसंस्तरेपि
 ते मृदुद्वये तमदं गमयितां तदिदं विषहिष्यते कथं वदवामोरु चिताधिरो
 हणं ६१ इयमप्रतिबोधशायिनी रसनात्वा प्रथमारहः सखी गतिविश्रमसा
 दिनी रवानश्रुवाना नुमृते वलक्ष्यते ६२ कलमन्यभृतासुभाषितं कलहं सीम
 ताप्रदत्तसां हरिणी सुवितोत्तमीक्षितं पवनोद्भूतलतासुविभ्रमाः ६३

धुवंस
नि

निदिवा सुकयाप वेक्ष्यमांस्त्रिंशताः सत्यममीगुणस्वया विरहे तवमेगुस्वयं
 हृदयं न ह्यवत्तं वितुं क्षमाः ६४ युग्मं मीयुनं परिकल्प्य तुल्यया सहकारः फलैनी
 वनविमो अविधाय विधाय सक्रिया मनयोग्य तद्वत्संप्रतं ६५ कुसुमे क
 ददो हृदस्वया यदशोको यमुदीरयिष्यति अतको भयं कंकनं तत्र वनेष्यामि
 निवाय मात्यतां ६६ स्मरते वसश दूतपुरं चरणा नुग्रह मद्यदुर्लभं अमुना
 कुसुमास्त्रवर्षिणा त्वमशोके न सुगा विरोच्यसे ६७ तव निष्पत्तिता नुकारिभि
 र्वकुलैरुद्धं वित्तं समं मया असमाप्य विन्ता समेखस्त्री किमिदं किं नरं कंदिसुप
 से ६८ समदुःख सुखः सर्वा जनः प्रतिपद्यं निमोऽयमात्मजः अहं स कर
 सस्तथापि ते व्यवसाय प्रतिपत्ति तिसुरः ६९ धृतिरस्तसितामतिश्रुताव

श्रीव
६९

रतगोयमर्तुतिरुत्सवैः गतमासभरणा प्रयोजनं परिश्रमं शयनीयममद्यमे ७० म
 हिलासचिवः सर्वा मीयः प्रियशय्या तालिते कच्छा विधो करुणा विमुखेन मत्तुना
 हरताता वद किं न मे हृतं ७१ मदिरा क्षिप्तान नार्थितं मधुपीत्वार सवत्क चं नु मे अ
 नुपास्या सिवाय दूषितं परवोकोपनं तं जतां जवि ७२ विभवेपि सति तया विना सुखसे
 तावदजस्य गण्यतां अहतस्य विना भनोतरे मम सचै विषया स्तदाश्रयाः ७३ विलप
 नीति कोशवाघिपः करुणार्थं ग्राथितं प्रियां प्रति अकरोत्तापैवी रुहानपि श्रुतशा
 स्वाहस वाय्यदूषितान् ७४ अयतस्य कथं चिदंतकः स्वजनस्मात्पनीय सुंदरी विस
 सज्जेत देत्य मे उना मन लाया गुरुचंदने धस ७५ प्रमदा मनसं स्थितः श्रुचान्दपाति
 सज्जेति वाच्यदर्शनान् न चकार शरीरमग्निं सा सहदेव्या न तु जीविताशया ७६

अपविश्य दिवं यतां प्रिया धनिना तेन दशाहतः परे विदुषा विधयः समापिता सुर एवो
 पवने महर्द्धयः ७७ स विवेश पुरीतया विनाक्षरादाया यशसां कदर्शनः परिव्राता मि
 बावलो कयः स्वप्नु चः पौरवधू ७८ अथ ते सवनीया दीक्षितः प्रशिधा
 नादुराश्रमाश्रितः आपै सांगजडं विजिजिवा निति श्रीये शाकिता त्वबोधयत
 ७९ असमाप्त विधिस्तपो निधिस्तव विद्वानपितापकारणं न भवत मुपस्थितः स्व
 यं प्रकृतौ स्थापयितुं कृतस्थितिः ॥ ८० ॥ यमापितस्य सुरतवर्त वेष्पुटसंदेशपदा
 सरस्वती श्रुता विस्तृत सत्वसारतां हृदिवेनामुपधातुमर्हसी ८१ पुरुषस्य पदे
 वृज्यनः समतीतं च भवच्च भाविव साहिनिः प्रातिद्ये न च क्षयावितयं ज्ञानम

येन पश्यती ८२ चरतः किल दुश्चरंत पस्तुगविंदोः परिरांकितः पुरा प्राजिवाय
 समाधिभेदिनी हरि रस्मि हरिणी सुरंगना ८३ सतयप्रतिबंधमन्त्रना प्रमुखा
 विष्कृतचारुविभ्रमां अशपद्रवमानुषीतितां शमवेला प्रवयोर्मिरागुनिः ८४
 भगवन्त्यखानयं जनः प्रातिकुलाचरितं क्षमस्व मे इति वोपतां क्षीतिस्मृशं कृत
 वाना सुरपुष्यदर्शनाशा ८५ कथकोशी कवंशसंभवात्त्वभूत्वामहिषी विरा
 यसा उपलब्धवती दिवश्च ते विवशतं कारणं ८६ तदत्वे तदद्याय चित्तयधिय
 दुःखमितामुपस्थिता वसुधरामवेक्ष्यतां तत्रावसुप्रत्याहि नृपाः कलत्रिणः ८७
 उदये यदवाच्यमुज्जताश्रुतमविष्टतमानन स्वयामनसस्तदुपस्थिते ज्वरे पु
 नरत्नीवतया प्रकाशता ८८ रुदताकुल एव सा पुन भवताना न मृतापि चक्षते

परलोकजुषां स्वकर्मनिर्गतयोभिन्नयथाहिदेहितां ८८ अप्णोकमनाकुटुंबिनीम
 नुर्गृहीष्यभिवापदं त्रिभिः स्वजनासु कित्वा तिसंततं हतिप्रेतमितीप्रवक्ष्यते ८९ म
 रणां प्रकृतिः शरीरिणा विकृतिवर्जं न मुच्यते बुधैः क्षणमप्यवितथ्यते च सत्य
 दिजंतु न तु ता भवानसौ ९० अवगच्छति ह चे तनः प्रियनाशं हृदि शल्यमर्थितं
 स्थिरधीस्तदेवनमन्यते कुशलद्वारतया समुद्रतं ९१ स्वशरीरशरीरिणा वापि
 स्मृतसंयोगविपर्ययो यदा विरहः किमिवानुतापयद्ददवाद्यैर्विषयैर्विपरीतं ९२ न
 पृथरजनवक्षुचो वशं वशिना मुत्तमंगंतुमर्हसि दुभानुमंतां किं मेतरं यदि वा यो हित
 योपि ते ववात्ताः ९३ सतथेति विनेतुरुदारमते प्रतिगृह्यवचो विसर्जं मुनिं तदतद्ध
 पदं हृदि शोकवने प्रतियातामिवांतिकमस्य गुरुः ९४ तेनाहं परिगमिताः समीः कथं
 विहातत्वादवितथस्वरते न स्तनोः ॥ सादृश्यप्रतिक विदर्शनेः प्रियायाः स्वप्नेषु क्षी

कसमागमोसवैश्च ९५ तस्य प्रविश्य हृदयं किं लशोकशोकः त्यक्ष प्ररोह इव सौधत
 लविभेद प्राणतहेतुमार्पितं निषजामसौ ध्यंतामं प्रियानुगमस्वरयासमेने ९६ सम्याग्ने
 नीतमपवर्म्मदिरं कुमारमदिश्य रक्षणाविधौ विधि वग्नजानां रोगोपसृष्टतनुदुर्वर्त्से
 तिमुष्कः प्रायोपवेशनमतिर्नृपतिर्वभूव ९७ तीर्थतोयव्यतिकरभकेजुरुक्तं यो गारभ
 योर्हृत्प्रागादभरगरा नालेख्यमासाद्य सद्यः पूर्वाकाराधिकचतुर्या संगतः कात
 यासौ लीलागारे स्वरमतपुनर्नैदनाभ्यंतरे ॥ ९८ ॥ इति श्रीरघुवंशे महाकाव्ये का
 लिदासकृतौ अजविलापोनाम अष्टमः सर्गः ॥ ९९ ॥ पितुरनंतरमुत्तरकोशला समधिग
 म्यसमाधिजितेन्द्रियः दशरथः प्रशशासमहारथो यमवतामवतां च धुरिस्थितः १ अधि
 गतं विधिवद्यदपात्ययत्नकृतिमंडलमलकुलोचितां अभवदस्य ततो गुरावत्तरं सनग
 रं नगरं ध्रुवकरोजसः २ उभयमेव वदंति मनीषिणः समयवर्धितया कृतकर्मणां

वत्तानिष्टद्वन्द्वमर्थं प्रतिचतं श्रुमनुदं मनुदं दुधरा नव्वं ३ जनपदेन गदः पदमादधावभिभ
वः कुत एव सपत्नजः कृषिरभूत्कृत्य जनेन दनेन शमरते मरते जसि पाषिंवे ४ दश
दिगेत जितारघुणायथाश्रयमपुष्यदजेन ततः परं तमधिगम्य तथैव पुनर्बभौ नूनम
हीनपराक्रमं ५ समतयावसुदृष्टि विसर्जनौ नित्यमनादसतां चन्द्राधिपः अजययोय
मप्रायजने श्वरो सवसुणा वरुणा ग्नसंरुचा हं नमग्याभिरतिनेदुरोदरं नवशास्त्री प्र
तिमाभरतां मुधु तमुदयाय ननवानवयो वनाप्रियतमा मत्मानमपाहरत् ६ नरुपरा
प्रभवत्पापे वा सवेन वितथा परिहासकथा स्वार्थे न च सपत्नजने स्वार्थे तेन वागपुरुष
पुरुषाक्षरमीरिता ८ हृदयमस्तु मये चरुद्वहा दुर्भवमाना शीरेव सुधाधिपाः स
हि निदेशमलघयतामभूत्तु हृदयो हृदयः प्रतिगर्जतां ८ अजयदेकरथेन समेदि
नीमुदधिनेपीमधिज्यशरासनः जयमघोषयदस्य हि केवलं गजवती जवती

प्रतिव

40

ब्रह्माचमः १० जघननिर्विषपीकृतमेखत्ताननुचिताश्रुवित्तुप्रविशेयकान् सरिपुद
रगाणानकरोदत्वादनत्तकानत्तकाधिपविज्रमः ११ अवनिमैकरथेनवत्ताथेनाजित
वतः किंलतस्यधनुर्भतः विजयदुंदिमितांययुरणवाहनरवानरवाहनसंपदः १२ सु
रितकोटिसहस्रमरीचिनासमाचिनोत्कुलिशेनहृदिर्यशः सधनुषाद्युधिसायकव
र्षिणास्वनवतानवतामरसाननः १३ शमितपक्षवतः शीतकोटिनाशीखरिणांकु
शेनपुरंदरः सशरवृष्टिमुचाधनुषादिवीस्वनवतानवतामरसाननः १४ चरणयोर्नर
रागसमृद्धिमिकुट्टरत्नमरीचिभिरस्यशत नृपतयः शतशोमरुतोयथाशतमरवा
तपोरुषे १५ निवहत्तेसमहार्णवरोधसुः सचिक्कारित्वात्सुतांजलीन् समनुके
प्यसुपत्नपरिग्रहाननत्तकानवमापुरी १६ उपगतापिचमंडलनामितामनुदिता
न्यसितातपवारणः प्रीतिरामवसीमममवेक्ष्यसरंध्रचलाभभूदन

त्वत्सोऽनन्तसोमसमकृतिः १६ तमत्तमं तपति पतिदेवताः शीखरिणामिवसागर
 मापगाः मगधकोशत्वेकयशासीनो दुहितरो हितरोपितमार्गणो १७ प्रियतमा
 मिरसोतिस्मिर्विभोतिस्मिरेवमुवंसहृशक्तिभिः उपगतो विनीचुरिवपूजाहृति
 हयो हिरहयोगविचक्षणः १८ क्रतुषु तेन विसर्जितमोक्षिना भुजसमाहृतदिग्बसु
 नाकृताः कनकपुष्पसमुद्ययशोभि नो वितमासा शरपूतदाः २० अत्रिनदंडभ
 तेकुशमेखत्वापितांगीरे मृगमृगपरिगृहं अधिवसंस्तानुमध्वरदीक्षितामसम
 भासभासपदीश्वरः २१ अवभथप्रयतो विजितेन्द्रियः सुरसमाजसमाक्रमणोचि
 तः नमयतिस्मसके वत्तमुन्नतं वनमुचेन मुचेररयोरीरः २२ तमपहायककु
 स्थकुलोद्भवंपुरुषमात्ममुवंचपातिव्रता नृपतिमन्यमसेवतदेतसकंमत्वाकंम श्रीव
 द्वाधवमर्थिषु २३ सकित्तसंयुगपद्भिः सहायतामद्यवतः प्रातिपद्यमहारथः

स्वभुजवीर्यमगापयदुद्धितं सुखधूरवधूतभयाशरैः २४ असकृदेव हितेन तरास्वीन
 हरिहयाग्रशरैरगधनुर्भृता दिनकराभिमुखारण्यरेणवोरुतधिरेरुधिरैरासुर
 दिवा २५ अथ समावर्ते कुसुमैर्नवेस्तामिवसेवितुमेकं नराधिपं यमकुरजले वे ३
 श्वरवज्रिणोऽसमधुरं मधुरं चितविक्रमं २६ जिगामीषुर्द्धनदाधुवितांदिशं
 रथयुजापरिवर्तितवाहनः दिनमुखानिरविर्हिमनिग्नहे विमलयं मलयं नग
 मलयजत् २७ विमदिवर्णितचंदनपद्मविविहयन्मत्तयाद्रिमुदङ्मुखः विहग
 योः रूपये वशनेर्ययोरविरहविरध्वमेदयोः २८ कुसुमजन्मततो नवपुष्पवा
 स्तदनुवदपदकोकिलकूजितं इतियथाक्रममाविरभून्मधुर्द्धमवतीभवती
 र्यवनस्थत्ती २९ व्रणगुरुप्रमदाधरदुः सहजघननिर्विषयीकृतमेखत्वं

नखतुतावदशेषमपोहितुरविरत्नं विरत्नं कृतवानहिमं ॥ ३ ॥ परभूतामदनक्षतचेत
 सः प्रियसखीत्वद्युवागीवयोषितां प्रियतमानकरोत्कलोहांतरे मृदुरवादुरवाप
 समागमात् ३१ अभिनयान्परिचेतुमिवोद्यतामलयमारुतकंपितपद्मे वा अम
 दयत्सहकारत्नतामनः सकलिकाकलिकामाजीतामपि ३२ नयगुलोपयिता
 मिवभूपतेः सद्रुपकारफलां प्रीयमर्चिनः अभिययुस्ससामधुसभतोकमाहि
 नीमविनीरपतत्रिराः ३३ कुसुममेवनकेवलमात्रेवनवमशोकतरोः स्मरदीप
 ने किसलयप्रसूकोपि विवासिनामदयितादयिताश्रवणार्पितः ३४ विरचिता
 मधुनोपवनाप्रयासमभिनवाइवप्राविशेषकाः मौलिहोमधुदानविशारदाः
 कुरवकारवकाररातां ययुः ३५ दशनचंद्रिकया व्यावभासितं हसितमासव

धु
 शिव
 ५२

गंधिमधारिवृत्तिलकपुष्पमसेव्यतसदृपदैः शुभिरसंविदसंचिन्मि सुभिः ३६
 उपहितं शिरोपगमाप्रिया मुकुलजात्मरोचतर्किमुके प्रणायिनीवनखसतमे
 डने प्रमदयामदयापितत्वजया ३७ सुरभिसंगमजैवनमा लयानवपलाशमधा
 र्यतमंगुरु रमरादत्तमिवाद्रनखक्षतं प्रमदयामदयापितत्वजया ३८ सुवदनाव
 दनासवसंभृतस्तदनुवादिगुराः कुसुमोद्गमः मधुकंदैरकरोन्मधुलोत्पेवकु
 लमाकुलमायतपंक्तिभिः ३९ ध्वजपटं मदनस्यचनभृत अधिकरं मुखचुरीम
 तुप्रियः कुसुमकेसररेशमलिव्रजाः सपवनोपवनोद्धितमन्वयुः ४० प्रथम
 मन्युभूताभिरुदीरिताः प्रवीरलाइवमुग्धवधूकक्षाः सुरभिगंधिषुप्रुप्रु
 रोगीरः कुसुमितासामितावनराजीव ४१ तिलकमस्तकहर्म्यकृतस्यदैः कु

सुमधुनृपंगसुगंधिभिः कलमगीयतभंगवित्तासिभिः स्मरयुतेरयुतेरवत्ता स-
 खैः ४२ श्रुतिसुखममरस्वनगीतयः कुसुमकोमलदंतरुचोवभुः उषवनांतल-
 ताः पवनाहतेः किंसलयेः सलयेरिवपाणीभिः ५२ त्वतिः तविभ्रमबंधविचक्षण-
 सुरभिगंधपराजितकेशरं पतिषुनिर्विषुर्महमंगनाः स्मरसखंरसखंडनव-
 जितं ५४ शुभुभिरेस्मितचारुतराननाः स्त्रियश्चक्षुष्यसंजितमेखत्वाः विकचिता-
 मरसाग्रहदोषिकामदकलादकल्योत्तविहंगमाः ५५ गमायितुं प्रभुरेषसुखनमान-
 महतीवतयायवधूजनः शतिदयातश्वाभवदायतानरजनीरजनीशवतीमधो-
 ५६ उपपायातनुतामधुखंडिताहिमकरोदपण्डुसुखद्यविः सदृशमिसुसमागम-
 नितयानितयारजनीवधूः ५७ त्यजतमानमत्वेवितविग्रहेनपुनरेतिगतेचतु-

रं वयः परभृताभिरितीवनिवेदितेस्मरमतेरमतेस्मवधूजनः ५८ त्वद्युतिस्मनप-
 त्पराधजानसहकारतरुस्तसुगी भृतांकुसुमीतोनमिताः स्त्रिभिरुन्मदेः स्मरस-
 माधिकरोधिकरोषितां ५९ अनलसान्यभृतानलमात्मनः कमलधूतिम्रजाम-
 रुतेरिता कुसुमभारनताध्वगयोषितामशमशोकमशोकलताकरोत् ५० अपतु-
 वारतयाविशदप्रभैः सुरतरागपरिष्प्रमनोदिभिः कुसुमचापमतेजयदंशुभिर्हिम-
 करोषकोरोर्जितकेतनं ५१ हुतहुताशनदीपिवनाश्रयः प्रातीनिधिः कमनकोम-
 ररास्ययत् युवतयः कुसुमदधुराहिततदलकेदलके सरपेशले ५२ आलेभि-
 रंजनविंदुमकनोठरेः कुसुमपंक्तिनिपातिभिरंकितः नखद्युशोभयति स्मवन-
 स्थलीनतिलकस्तिलकः प्रमदामिव ५३ अमदयन्मधुगंधसनाययाकिंसल-
 याधरसंगतयामनः कुसुमसंभृतयानवमल्लिकास्मितरुचातरुचोरुवित्तासि

पुष्प
५४

नां ५४ अरुणाराग निषेविमिरं शुकेः प्रवरा चपदे प्रयवो कुरैः परभृता विरुते
 अविलासिनः स्मरवलेखले करसाः कृताः ५५ उपचितवियवापु चिभिः करार
 लिकदंबकयोगमुपयुषी सदृशकोतिर लक्ष्यतमं जमीति लक जालक जलक मी
 निकैः ५६ अनुभवन्नवदोलम तूत्सवं पदुरापी प्रियकं गजिष्ट दया अनप
 दासनरजु परिग्रहे मुजलतां जड ताभवत्ताजनः ५७ विशदचंद्रकरं सुखमारुतं
 कुसुमीतुडुममन्मदको किलां तदुपभोगरसं हिमवर्षिणः परमृतोरमृतोपमव
 तो ययो ५८ अथ यथा सुखमार्तं वमुत्सवं समनुभूय विलासवती स्व नरपतिप्रक
 ममृगयारतिं समधुमन्मधुमन्मथसंनिभः ५९ परिचयंचलचक्षुनिपातेन भयरूपे
 श्रतदिगीतबोधनं अमजया त्रगुणांच करोति सौतनुमतो नृमितः सद्येवेय

श्रीव
५४

यो ह मृगवनेपगमासु मवेशमद्विपुलकं ठनिषक्त शरासनः गगनमप्रखुरो
 द्धतरागभिर्नृसव वितो सवितानामिवाकरोत् ६१ गृहीतमो लिरसौ वनमा ल
 यानवयलाश सवर्णतनुददः तुरगवत्यानचंचलकुंडलो विरु रुचेष्टतभूमि कु
 हरतनुत्तता विनिवेशीत विग्रहाभ्रमर संक्रमितेक्षरा वृत्तयः ददंशुरध्वनितं
 वनदेवताः सुविद्यनं नयनं दितकोशव ६२ अगुणीवागुरिकैः प्रथमा म
 प्रीतं व्यपगतानलदस्युधिवेशसः स्थिरतुरंगममूर्तिनिषानवन्मृगवयोगवयोप
 चितं वनं ६३ अथ नमस्य इव त्रिदशायुधं कनकपिंगन डिद्रासं गतं ध्येन
 धिज्यमनाधिरुपाददेन खरोषितके सरा ह्य तस्यस्तन प्रभायिभिर्मुहुरे
 राशावेद्यहे न्यमान हरिणीगमनं पुरस्तात् आर्विर्भूयं कुशागभं मुखं मृगाणां य
 यंतदग्न सरगवित कृष्णसारं ६४ तत्प्रार्थितं जवना चाजिराते तराता तूणी मुत्वा

५५

इतशरेणविशीर्णोपेक्षि श्यामीचक्ररवनमाकुहृष्टिपातैवातेरितोत्येवप्रकरैरिवाभः
हृत्तसकितस्यहरिरास्यहरिप्रभावः प्रेक्ष्यास्येतां सहचरीव्यवधायदहं आकरोह
युमापिकाप्रितयासधन्वीवारांकुपामदुमरोनाः प्रति संजहार हृत् तस्य परेष्वापि मृगे
वुशरान्मुमुक्षो कर्णो तमेत्यविभिदेनि विडोपि मुष्टिः नासातिमात्रचटुलेः सुनेत्रैः प्रो
गप्रीयानयनविभ्रमचेष्टितानि हृत् उतस्थुषः शीरीरपल्वलपकं मध्याद्रुद्रा
प्ररोहकवलावयवानुकी रजिमाहस दुतवराहकुलस्य मार्गसुपकमार्द्रपदप
क्तिमिरायताभिः तंवाहनादवनतोत्तरकायमीयद्विध्यंतमुद्धतसदाः प्रतिहंतुमीयुः
नामानमस्य सहसा विविदुर्वराहहृत्सेषु विद्वमिधुभिर्जघनाप्रयेषु ७१ तेनाभिघात
रभसस्य विरुध्य पश्यत्यस्य नेत्रविवरे महिषस्य मुक्तः निर्मिद्य ग्रीमशोरी तद्वि
पराह्यस्तपातयां प्रथममासमया तपश्चात् ७२ प्रायोविवाशपरिमोक्षद्व

५५

शिव
५५

धत्तमोगान्धर्वदोश्चकार नृपविनिर्णीतेः सुरप्रेः प्रंगं सदृशविनयाधिकतः परे
वामभ्युद्धितं नमस्येनतुदीर्घमायुः ७३ व्याघ्रानभीरमि मुखोत्पतितान्मुहाभ्यः
फुल्लसनाग्रविट्पानिवनातरुणावली सा विशेषबहुहस्ततया निमेषां नृणां
चकारशरसुरितवक्रं रंघ्रान् ७४ निर्घातो गैः कुंजलीनां नृजिघांसुज्यानि
वीथेः सोभयामाससिंहान् नूनं वामभ्यस्तया परोक्षदीयोदगेराजशरैर्मृगाणां ७५
तान् रुत्वा गजकुलवद्धतीव वेरानकाकुलस्य कुटिलनखाग्रवग्नमुक्तान् आत्मानं
गराकृतकर्मणां गुजानामान्तरापंतमैव मार्गशोरमस्त ७६ चमरात्परितो विवर्तित
श्वः केचिदाकर्णानि कुरुभक्ष्यवर्षी नृपतीनिवतानियो ज्यसद्यः शीतवाद्ययजने
जगामशोति ७७ आप्तुरगसमीकद्रुत्यतंतं मयूरं न स रुचिरकलापंवारा लस

चकार सपदिगतमनस्काश्वीत्रमास्यानुकीर्णरतिविगलितबंधेकेशपायोप्रीयायाः ७८
 तस्य कर्कशाविहारसंभवेस्वेदमाननविलग्नजालके आचयामसनुधारशीतलो
 भिन्नपक्षवपुदोवनानिलः ७९ इति विसृता न्यकरणीयमात्मनः सार्चिवावलेवि
 तधुरंधराधियं परिरुद्धरागमनुवद्धसेवयामृगयाजहारचतुरेचकामिनी ८० सुत
 त्विकुसुमप्रवालशयां चक्षितमहौषधिदीपिकासनायं नरपतिरतिवाहयाव
 भूवेकाचिदसमेतपरिग्रहस्त्रियामां ८१ छविमिगजयुथकर्णीतालेः पटुपटहध
 निमिर्विनितनिद्रः अरमतमधुरस्वरागीशं रावन्विहगविकूजितवंदिमंगलानि
 ८२ अथ जातुरुशार्गहीतवर्त्मावित्थिनेपाश्वचरैरलक्ष्यमाशाः श्रमफेनमुचात
 पस्विगाढां तमसां प्रापनंदीतुरंगमेरा ८३ कुंभपूररागभवः पटुसुचैरुच्यार

श्रीव

५६

निनदोभासितस्या तत्र सद्विरदहं हितशंकीरादपातिनविसमर्ज ८४ नृपतेः प्रतीक्षि
 मेवयत्कृतवान्पत्तिरथोर्विश्रयतत् अपथेपदमर्ययंति हि श्रुतवंतोपिरजोनिमी
 लिताः पृथातातेनिकंदितमाकर्षयिविशस्यस्तस्या न्विद्यत्वेतसंग्रहप्रज्ञवंसः रा
 त्यप्रोतप्रेक्ष्यसकुंभं मुनिपत्रं तापादंतः शाल्यश्वासीतसीतीकोपि ८५ तेनावतीर्यतु
 रगात्प्राथितान्वयेन पृथान्वयः सजलकुंभानिवशदेहः तस्मै द्विजेतरतपस्विसुतः सर्वत
 द्भिमात्मानमक्षरपदेः कथयां वभूव ८६ तन्मोदितश्च तमनुद्धृतशल्यमेव पिशेः सका
 शमवसन्नदृशो निनाय ताभ्यां तथाविधमुपेत्य तमेकपुत्रमज्ञानतः स्वचरितं नृपतिः स्व
 चरितं नृपतिः शशंस ८७ तौ वंपतीवहुविलयाशीशोः प्रहृष्टी शब्दं निखातमुदहर
 यतामुरस्तः सोभूत्यरासरथेभूमिपतिं शशापहस्तावितेन यनवारिभिरेव वृद्धः ८८

४०

दिशं तमाप्यति भवानपि पुत्रशोकादंते वयस्य हामि वेति तमुक्तवतं आक्रान्तं पूर्वमिव सु
 क्तविषं भुजंगं प्रोवाच कोरातपतिः प्रथमापराधः ८६ शोपाय हृष्टतनया नन पद्मशो
 मेसानुग्रहो भगवता प्रार्थयति तोयं कथ्यादहन् पिबेत् क्षितिमिधने होवीज प्ररोह
 जननी कुलनः करोति ८७ इत्येगतागतद्वराः किमयं विधत्तां वध्यस्तवेत्यभिहितो
 वसुधाधियेन रुधा नृहताशवतः समुनियं याचे पुत्रं परासुमनुगंतुमनाः सदारः ८८
 प्राप्तानुगः सपदिशासनमस्य राजा संपाद्य पातकविलसधतिनिवृत्तः अंतर्निविष्ट
 पदमात्मविनाशहेतुं शपदधज्जलनमोर्वमिव वुराशीः ८९ इति श्रीरघुवंसे महाका
 वेका लिदासकृतो दशरथभगवाविहारो नाम नवमः सर्गः ८९ राघवीं शासतस्त
 स पाकशासनतेजसः किंचिदूनमन्तनर्द्धः सारदामयुतं ययौ ॥ १॥ नचोपलेभे पूर्व

न

श्री व
 ५९

वामृगानिर्माससाधनं सुताभिधाने सज्योतिः सद्यः शोकतमोपहं २ अतिष्ठत्प्रत्य
 पेक्षसंततिः सुचिरं नृपः प्राड्नायादनमिव्यक्त रत्नोत्पत्तिरिवारविः ३ नृष्यश्रंगा
 दयस्तस्य संतः संतानकोमिराः ॥ आरेभिरेयतात्मानः पुत्रीयामिष्टमालिजः ४ त
 स्मिन्नवसरे देवाः पोलस्त्योपसुपाहरिं अभिजग्मुर्निदाघातीं श्चाया वृक्षामिवाधगा
 ५ तेच प्रापु रुदन्तं बुबुधेयादिपूरुषः अव्याक्षेपो भविष्यत्याकार्यसिद्धेर्हितसरां ६
 भोगीभोगासनासीनं ददृशुस्ते दिवोकसः तत्फणामेडलोदधिर्मरीचोति तविग्रहं ७
 प्रीयः पद्मनिषेणायाः क्षौमांतरितमेखले अके निक्षिप्तचरणमास्तीर्णकरपद्मे ८
 प्रवृद्धपुंडरीकाक्षं वात्पातपनिभां शुभं दिवशं शरदमिव प्रारंभसुखदर्शनं ९ प्रभा
 तालिप्तश्रीवसेलक्ष्मीविभ्रमदर्पसां कौस्तुभात्ममपां सारं विभ्रतं नृहतीरसा १० वा

रघुवंश
५८

ऊर्ध्वविटपाकारैर्दिव्याभरणभूषितैः आविर्भूतं पयोमध्यात्पारिजातमिवापरं ११ दैत्यस्त्री
गंडुत्वेरानां मदरागविजोषिभिः आयुधैश्चेतनावदिरुद्धा रितजयस्त्वेन १२ मुक्तशेष
विरोधेन कुलीशव्रणान्नस्मरण उपस्थितं प्राजविना विनीतेन गरुत्पता १३ योगनि
द्रांतविशदैः पावनैस्वलोकनैः भग्वादीननुगृह्णातं सौख्यशायनिकानृचीन् १४ आदिकु
त्तकं ॥ प्ररीणपत्तसुरास्तस्यैशमयित्रे सुरदिव्या अथेतुष्टुवस्तुसमवाङ्मनसगोचरं १५ न
मोविश्वसृजे पूर्वविश्वतदनुविभूते अथविश्वस्यसंहवेतुभ्यंनेधास्थितात्मने १६ रसांत
रायेकरसंयथादिव्यं पयोऽभूते देशे देशे गुरोश्चैवमवस्थास्त्वमविक्रियः १७ हृदयस्य
मनासन्नमकामं त्वंतपस्विनं दयाद्युमदयास्य हं पुराणमजरं विदुः १८ अमेयोमीत
लोकस्त्वमनर्थो प्रार्थनावहः अजीतोर्जिष्ठरत्यंतमव्यक्तो व्यक्तकारणं १९ एकः कार
णतस्तांतामवस्थां प्रतिपद्यसे नानात्वे रागसंयोगात्स्फटिकस्यैव ते स्मृतं २०

तीव
५८

सर्वज्ञस्त्वमविज्ञातः सर्वयोनिस्त्वमात्मभूः सर्वप्रभूरनीरास्त्वमेकस्त्वसर्वरूपभाक्
२१ सप्तसामोपगीतं त्वं सप्तार्णवजलेशयं शप्तार्चिमुखमाचख्यः सप्तलोकैकसंश्र
यं २२ चतुर्वर्गफलं ज्ञानं कात्वा वस्याश्चतुर्थ्युत्तमः चतुर्वर्गप्रयो लोकस्त्वतः सर्वं च
तुमैखान् २३ अभ्यासनिगृहीतेन मनसा हृदया प्रयं ज्योतिर्मयं विचिन्वंतियोर्ग
नत्वा विमुक्तये २४ अजस्य ह्मा तो जन्मानिरीहस्य हतदिवः ॥ स्वयतो जागरूकस्य
याथार्थं वेदकस्तव २५ शशदीनैषान्भोक्तुं चरितुं दुश्चरंतपः पर्याप्तोसि प्रजाः प्रातु
भोदासीत्येनवर्तितुं २६ बहुधाप्यागमैर्भिन्नाः पंथानः सिद्धिहेतवः त्वयेव निप
तंत्योवाजा रुचीया इवारीवे २७ त्वया वेद्रीतचिज्ञानां तत्समर्पितकर्मणां ग
तिस्त्वं कीतरागाणामभूयः सिद्धिदत्तये २८ प्रत्यक्षोपपरिदेद्योमद्यादिर्महि

मावे आसवागनुमानाभ्यां साध्यं त्वोप्रतिकाकथा २८ केवलं स्मरणेनापि पुनासी प्रह
 वं यदा अनेन रत्नयः शेषानिवेदित फलास्वयि ३० उदधेरिव रत्नानि तेजोसीव
 विवस्वतः स्तुतिभ्यां व्यतीतिच्यंते दूरेण चरितानि ते ३१ अनवाप्तमवाप्तयं न ते वि
 चन विद्यते लोकान् ग्रहणवे कोहेतुस्ते जन्मकर्मणिः ३२ महिमानं यदुत्कीर्त्य
 तव संह्रियते वचः प्रमेण तदशक्त्या वानगणनामैयनया ३३ इति प्रसादया
 मासुस्ते सुरास्तमधोक्षजं भूतार्थयाहतिः साहिनस्तुतिः परमेष्ठिनः ३४ तस्मै
 कुशलसंप्रश्नव्योजनप्रीतये सुराः भयमप्रत्ययो देवादाचरव्युने ऋतोदधेः ३५
 अथ वेलासमासन्नशैलरंघ्रानुवादिना स्वस्या भगवानाह परिभूतार्थवधानिः
 ३६ पुराणस्य कवेस्तस्य कर्मास्थान समीरिता बभूव पदसंस्काराश्चुरितार्थसर

शिव

५८

स्वती ॐ वमौ सदराज्योत्सनासाविभोर्वदनोद्भूता निर्यातशेषावर्णादंगोवोद्भूतप्रव
 र्तिनी ३७ जानेवारक्षसाक्रांतावनुभावपराक्रमो अंगीनां नमस्ते वमौ गुरो
 प्रथममध्यमो ३८ विदितं तप्यमानं च ते न न मे मुन न चयं अकामे पनुते नेवसा
 र्क्ष्योत्सनीधो हृदयमेनसा ४० कार्यं कुचैककार्यत्वादभ्यर्थ्यस्मिन् वाजिरेणा स्व
 यमेव हि वातो गेनः सारथ्यं प्रतिपद्यते ४१ स्वासीधारा परिहृतः कामं वक्रस्य ते न मे स्था
 रितोदरामो मूर्द्धा त्वम्यं शश्वरक्षसा ४२ स्मृत्पूर्वरातिसर्गाश्च प्रयातस्य दुरात्मनः अ
 त्यास्व रं रिपो सोऽहं चंदनेने वमोर्गिनः ४३ धातारं तपसा प्रीतं यया चेसहिराक्षसः देवा
 सर्गादवध्यत्वं मर्त्ये स्वास्थापराङ्मुखः ४४ साहं दाराथी भूत्वा राभू मेर्वक्षिमे करिष्या
 मिशरैस्तीक्ष्णैस्ते हि रकमत्वाश्च यं ४५ अचिराय ज्वामिर्भागं कल्पितं विधिवत्पुनः मा

रघुवंस
६.

याविमिरनालीरमादास्यध्वेनिशाचरेः ५६ वैमानिकाः पुन्यकृतस्य जेतुमरुतोपाधि पुन्यक
 लोकसंक्षोभं मेघावरणातलरा ५७ मोक्ष्यचेसुरवेदीना वेणीवचानहृषितान् शाययं
 वितपोवस्यवताकारकचमहेः ५८ रत्नगणवग्रहकोतमीतीलागमृतेनसः अभिवृ
 थमरुतस्येस्ममेघास्तीरोदधे ५९ पुरुहूतप्रभृतयः सुरकार्याद्यतंसुराः अंशोरनुबय
 युविष्णुपुष्पेर्वायुमिवद्रुमाः ५० अथतस्यविशंपत्युरंतेकाम्यस्यकर्मराः पुरुषप्रव
 भूवाग्नेर्विस्मयेनसहर्षिजां ५१ हेमपात्रीकृतंदोर्भा माददानः पथश्रुतं अनुप्रवेश
 दाद्यस्यष्टं सस्तेनार्णुद्वहं ५२ प्राजापत्यापनीतं बतदन्तप्रत्यगृहीनृपः ववेवपयसां
 सारमाविष्कृतमुदन्वाता ५३ अनेनैकैर्वातोरज्ञो गृणोस्तस्योन्यदुर्हर्षाः प्रेरति २९
 चक्रेस्तस्मिन्त्रैलोक्यप्रभैर्वोपियत् ५४ सेतेजौवैष्णवेपत्यौविभैर्जैचरुसंक्षितं ३०

त्रैलोक्यप्रभवः चित्तुः तस्मिन्तरोत्पत्तिर्नैकेमे १
 द्वयोपत्योः प्रत्युपवेजसापुः २
 विभागेन यत्तवोत्तम ३

पुष्टदशर
 यस्वित्तन
 नातिविस्तृतः
 कः कथं क
 मिव १

सर्पैः ४
 सा संकः
 इव ५
 आ कुरे
 आ कुरे
 सुपलेन
 गुरुतेन
 गुरुतेन

पत्युर्महीभूतः ॥ चरोरुर्द्ध भागाभ्योताम योजयतां मुमै ५६
 द्यावाशथियोः प्रत्येगमहर्ष्यार्विवातेपं ५५ अर्चितोतस्येकोशव्योपिप्योकेकयवेरा
 नो जंतः संभाविताताभ्योसुमित्राभेददीश्वरः ५६ तैवठस्यविष्णुपत्योः संभो
 मेमरीवारणस्येवमदानिच्यदलेखयोः ५७ तामैर्मर्मैः प्रजामृत्येदधेदेवांशसंभे
 वं सोरीमिर्विबेनोडीमिर मृताख्यामैरस्वयः ५८ सममोयत्नसारेजुरापांडुराखिवः अं
 तर्गतफलारेभाः सस्यानामिवसंपदः ६० गुप्तदहपुरात्मानैसर्वाः स्वप्नेवामनैः असि
 रोवगदाशार्दुचक्रबाह्वितमूर्तिभिः ६१ हेमपत्रप्रभाजालंगनेचवित्तवता ६२ हेम
 सुपाणिवेगकृपयोमुचा ६२ विभ्रत्यैकोस्तुभन्यासैस्तनोतरविलंबिनो पर्युपासं
 तलक्ष्म्योचपद्यव्यजनैहस्तया ६३ कृतामिवेकैर्दिव्यायांविश्रोतसिचसप्तभिः ब्र
 ह्मविभिः परं ब्रह्मगुणाद्रिरुपतस्थिरं ६४ तान्यस्तथाविधान्प्रान्प्रत्वाप्रीतोपि

विधानामदशा १
 विविक्तोपुवर्तः २

बहुजान्ति
 बहुजः तस्य
 स्त्रियः
 हास्तो ४
 स्त्रियः ५
 वामनैरुस्य
 पुरुषे ५
 पर्युपासं
 नै ३

ताः सर्वास्त्रियः स्वप्नेषुपुत्रकोर्धः उक्तं ब्रह्म ३९ तस्मिन् २९
 ॥ कलापकेश ॥ भागिरथिप्रत्येकं तस्मान्नैः विष्णुः

रघुवंश

६१

अंधकारस्य
दूरीकृतं
अमेरितः

गर्भमोचनेन
रुशोरो

जहोनामजा
ता

प्रकटीकृतं
रा

अनेकाप्रकारेण सर्वात्मा ६१ अष्टविंशः ३२

आह्वयः समन्ततो विभागः कृतः विष्णुः
विष्णुः काशकः ३२

पार्थिवः मे नैपराह्मणो माने गुरुत्वेन जगद्गुरोः ६५ विभक्ता मो विभुस्तो सो मेकैः कु
येनेकधो विवासं प्रतिमाचंद्रैः प्रसन्नो नाम पोमिव ६६ अथो गमहि वीराज्ञः प्रसूति
समये सती पुत्रं तमो पहे ले भेनै कं ज्योतिरिवो वधि ६७ राम इत्यभिरामेण वपुषा
तस्येनोदितः नामधेयं गुरुः चक्रे जगत्प्रथमं गलं ६८ रघुवंश प्रदीपेन तेनो प्र
तिमते जसा रक्षा गृहं तो दीपोः प्रसादश्च इवो भवने ६९ शय्या गते न रामेणो माता
शातोदरी वभो सेकतां भोजवलीना जाह्वी वशरत कृशा ७० के के योस्तने यो
जरो भरतो नामैशी लवान् जनैर्यो नीमलं चक्रे यैः प्रश्रय इवो प्रियं ७१ संतो ल
स्मरणं शुभो सुमित्रो सुवैयमो सम्यग्भ्यासिता विद्या प्रबोध विनया विव ७२ नि
दीपमभवत्सर्वमा विष्कृतं गणं जगते अन्नं गोदिव हि स्वर्गो गंगतं पुरुषो तमे ७३

नामकेयः नामैकता नामैरुका तप्येऽर्चिता भोजक मलः तस्य धर्माः तेन भागी रथीय यव मो शुभे ४
प्रमो केयः शुभे २ अलेनाम शुभिते ३

काविवर

कोशस्थप

पुत्रः ४

यः पुत्रः ३

शिव

पुरुषो तमे ३

६१

तस्योदये चतुर्मूर्तेः पौत्रस्य च किते श्वराः विरजस्केर्न भस्वद्विर्दिश उ त्थासिता इव
७४ कृशा नुरप धमत्वा त्रसन्नत्वा त्रनाकरः रक्षो विप्रकृता वास्तामप विद्ध मुचा वि
व ७५ दशानन किरोटे भ्यस्तस्मिन् राक्षसाश्रितः मीणा व्याजेन पर्यस्तः प्राय व्यामश्र
विंदवः ७६ पुत्रजन्म प्रवेश्यानां तूर्याणां तस्य पुत्रीणः आरंभं प्रथमं च कुर्वदुं दुभ
योदिवि ७७ संतानक मयी राक्षो भवने तस्य पे तुषी स्मग्गद्यो पचा राणां सेवा दिरच
नाऽभवत् ७८ कुमाराः कृत संस्कारास्ते धात्रीस्तन्यपायिनः आनंदेनाग्रजेनेव स
मं वरधिरेपितुः ७९ स्वाभा विकं विनीतं तं तेषां विनयकर्मणा मुमूर्द्ध सहजं तेजो
हविषे व हविर्भुजां ८० परस्य राविरुद्धास्ते तद्वद्वोर नैव कुचं अलमुघातया मासु
है वाररायामैवर्तवः ८१ समानेऽपि हि सो भ्रात्रे यथो भौरा मलक्ष्मणो तथा भरतश्च

रघुवंश

६२

उमौ प्रीत्यादं वं वस्तुतः ॥ ते वा द्वयो द्वयो रेवं विभिदेन कदाचन यथा वा युविभाव
स्वायथा चंद्रसमुद्रयोः ॥ ६३ ॥ ते प्रजानां प्रजानां चास्ते जसा प्रश्रयेण च मनोजर्ह
निदावां तेषामात्रादिवसा इव ॥ ६४ ॥ सचतुर्द्वावभो वस्तुप्रसवः पृथिवीपतेः धर्मार्थका
ममोक्षारणां अवतार इवांगवान् ॥ ६५ ॥ गुरोरा राधयामासुस्ते गुरुं गुरुवत्सलाः तमे
वचतुरंतेशं रत्नेरिव मर्णवाः ॥ ६६ ॥ सुरगज इव दंतैर्भग्नदेत्यासीवारैर्नय इव परा
बंधव्यक्तयोगैरुपायेः हरिरिव युगदीर्घैः दोर्भिरंघ्रेस्तदीयेः पतिरवनिपतिनां तेषां
कासेचतुर्भिः ॥ ६७ ॥ इति श्रीरघुवंशे महाकाव्ये कविश्रीकालिदासकृतौ रामोत्पति
नाम दशमः सर्गः ॥ १० ॥ कौशिकेन सकिलक्षितीश्वरो राममध्वरविवातशान्तये ॥

शिव

६३

काकपक्षधरमेतया चितस्तेजसां हि नव्यसमीक्षते १ कच्छलक्ष्मणार्पमेदनीपति सं
दिदेश मुनये सवस्मरणं अप्यसुप्रणयिनोरद्योः कुले नव्यहन्यत कदाचिदर्थिता २
यावदादिशति पार्थिवस्तयोर्निर्गमाय पुरमार्गसाङ्गियां तावदाश्रुविहितामरुत्सखै
र्सांद्रपुष्पजलवैविधिभिर्जनैः ३ तो निदेश करणोद्यतुर्षितुर्ध्वनिनोपेततुः भूपते
रापतयोः प्रवत्स्यतो नमयोरुपरिवाच्या विंदवः ४ तोर्षितुर्नयनजेन वारिणा किं ह
सीताश्रीखंडिका उभौ ध्वनिनोत्तमविमलगवता पौरहासकृतमागुर्गतोरणौ ५
त्वस्मरणानुचरये काचवेने तु मैद्यददिरित्यसो नृप आशेषप्रययजेन वाहिनीसा
हिरक्षणातपोसमा ६ मातृवर्गचरणात्पशोस्तो प्रपद्यपदवीमहौ जसः रजतुगति

वशात्प्रवर्तितौ भास्करस्य मधुमाधवाविव ७ वीचिवोत्त भुजयोस्तयोर्गतिं शोकाच्च
 पलमप्यशोभत तोयदागमद्रवोध्यमिद्यबोर्नामधेयसदृशं विचेष्टितं ८ तौ वत्सातिव
 लयोः प्रभावतो विद्ययोः पाथे मुनिप्रदिष्टयोः मन्त्रतुर्नमालीकुहिमोषितो मातृणार्धपरि
 वर्तिनाविव ९ पूर्ववृत्तकथितैः पुराविदः सानुजेपित्सखस्य राघवः १० ह्यमान इव वाह
 नोचितः पादचारमापि न च भावयत ११ तौ सरोसैरसवद्भिरंभुभिः कुजितश्रुति सुखैः पत-
 तिराः वायवः सुरभिः सुखैररुमिः द्याययाचजलदाः शीघ्रैरे १२ नो म सांकमत्तरोभिना
 तथा शाखीनां न परिश्रमद्यदा दर्शनेन लघुना यथा तयोः प्रीतिमा पुरभयोस्तपस्वीनः
 १३ स्थाराह दग्धवपुस्तपोवनं प्रापदाशरथीरातकार्मुकः विगृहेण मदनस्य चा

शिव

६३

रुणसोभवत्प्रतिनिधिर्न कर्मणा १४ तौ सुकेतुसुतयाखिवीरुते कोशीकादिरितशपया प
 धि नित्यतुः स्यत्निवेष्टीतादनी वीलयेव धनुषि अधिभुता १५ ज्यानिनादमनुगदु
 तीक्ष्णयोः प्रादुरासवदुल्लसपाद्यविः ताडकाचलकपालकुंडलाकातिके वनिविडवत्वादि
 नी १५ तीव्रवेगद्युतमार्गदक्षया प्रेतचीवरवसास्वनो गृया अभ्याविभरताग्रजस्तया
 वात्ययेव पितृकान्तोत्थया १६ द्वौ ते कञ्जयष्टिमायती श्रोणी त्वं चिपुरुषोत्तमे खलां ता
 विलोक्य विनितावधे दुराणपात्रीणो सहभुमो वराघवः १७ यच्च कारविवरं शीलाद्यनेताड
 कोरसिसरामसायकः अप्रविष्टविषयस्य रक्षसां हारतामगमदतकस्य तत् १८ वाराभि
 नो हृदयानि पेते वासास्वकाननमुवनं न केवलं विष्णुपत्रयपराजयस्थिरं रावणाश्रियम

१७२

EV

नेः प्रापदस्त्रमवदानतोर्षिता न ज्योतिर्निधेद न्यासी मास्करात्सूर्यकोत इव ताटकांतकः २१ व
पिव्यकंपयत् २८ राममन्मथशरेणाताडिता दुःसहेन हृदये निशाचरी गंधवधिरचंद्रनोक्षी
ताजीवतेशवसतिं जगाम सा २ नैऋतद्वयमथ मंत्रकर्ममनाश्रमपदं ततः परं पादवनं श्रु
तमृषेरुपोषिवान् उन्मनाः प्रथमजन्मचेष्टितं न्यस्मरं नपि बभूव राघव २२ आससादमुनि
रात्मनस्ततः शीव्यवर्गपरिकल्पिता हृदा बद्धपव ह्यपुरां जालि दुर्मेदर्शना न्मुखं भगवत
पोवनं २३ तत्र दीक्षितमृषिररसतुर्विघ्नतो दशरथात्मजो शरैः लोकमंधतमसात्क्र
मोदितो रस्मिभिः शास्त्रीटिकाकराविव २४ वीक्ष्य वेदिमथ रक्तविंदुनिविंधुक्षीव २५ पृष्ठं वि
तं सभ्रमो मयदयोऽकर्मणा मृषिजां च्युतविकंकवस्तथां २५ उन्मुखः सपदितस्मरणात्तजोवा
रामाश्रयमुखस्तमुद्धरन् रससांवत्स्रमपश्यदं वरे गंध्रपक्षपवनोरितध्वजो २६ तत्र याव

EV

धिपतिमखद्विषांतौ शरव्यमकरोत्सनेतरान् किं महोरगविसर्पिविक्रमो राजितेषु गरुडः प्रव
र्तते २७ सोऽस्मिन्मृगजवमस्त्रकोविदः संदधे धनुषि वायुदेवतं तेन शैवगुरुपपातयत्पादुप
त्रामिव ताडकासुतं २८ यस्य बाहुरतिनामराक्षसः तत्र तत्र पिससर्पिमायया तं हरप्रसक्तं
कृतं कृतिपाक्षीणां व्यभजदाश्रमादहि २९ इत्यपास्तमखविघ्नयोस्तयोः सांयुगीनमभिनेद्विक्र
मं जालिजः कुलपतेर्यथाक्रमं वाग्यतस्य निरवर्तयन् क्रियाः ३० तोमरागम्य चलकाकपक्षको
भ्रातराववभ्रयपुतामुनिः आश्रितो मनपदे समसृशदर्भपारिततलेन पारीना ३१ तेन्यमेव
यतसंभ्रतकतुर्मेध्यां व्रजत्वासी राघवावापि निनाय विभ्रतो तद्धनुष्यवराजं कुतः कुतः ३२
तौ शिवेभुसतिर्गताध्वनिः सायमाश्रमत रुच्य गृह्यते येऽदीर्घतपसाः पारि गृहो वासवस्य क
व
त्सवतां ययो ३३ प्रतिपद्य चिराय यत्तु न श्चरुगौतमवधुः शिष्या मयी स्ववपुः सकलकल्म

रघुवंस
६५

वद्विदो रामपादरजसामनुग्रह ३४ राघवाप्रितमुपस्थितं मुनितं निशम्य जनको जनेश्व
रः अर्थकामसहितं सपर्यया देहवद्धमिव धर्ममभ्यगात् ३५ यूपवत्यवासी ते क्रियाविधौ का
लवित्कारीकवंशवर्धनः राममिध्वसनदर्शिनोत्सुकं मैथिलाय कथयां वभूव सः ३६ तौ वि
देहनगरि निवासीनां गंगता विवदिव पुनर्वसू मन्यते स्म पितृतां विलोचनेः पक्ष्मपातमपि व
चनो मनः ३७ तस्य विच्यवतितं वपुः शीलोपार्थिव प्रथितवंशजन्मनः स्वं विचिंत्य च धनुर्दुरा
नमं पीडितो दुहितुमुत्कसे स्यात् ३८ अत्र वीर्यमगवन्मते गजेर्यदृष्टिद्विरापि कर्मदुष्करं
तत्र नाहमनुमंतुमुत्सहमो घृति कतमस्य साहसं ३९ हे पिता हिव हवो नरेश्वरास्ते न त
तधनुषा धनुर्भूत ज्योतिष्वातकठिनकुचो भुजान्विधूयधिगीतिप्रतास्थिरे ४० प्रत्यवा

शिव
६५

चतमर्षिर्निशम्यतां वीर्यतायमथवा कलंगीरा चाप एव भवतो भविष्यति वाक्शक्तिरशीनि
गिराविव ४१ ईशमाप्तवचनात्सोपौरुषं ककपक्षधरोपिराद्यवे श्रद्धधेविदशगोपमात्रके
दाहशक्तिमिव कृष्णवर्त्मनि ४२ व्यादिदेशगणसोपपार्श्वगान्कार्मुकाभिहरणाय मैथिलः
तेजसस्य धनुषः प्रवृत्तये तोयदानिव सहस्रलोचनः ४३ आश्रयाय जनकस्य पार्श्वगा प्रेम
पुरपरिपूज्य चक्षुषः आनयन्ति मुदिता स्म तद्वनुर्दुर्वहं च दुर्लभं शरवत्तया ४४ तस्य सुप्तमुज
योद्रभीषणप्रेक्ष्य दाशराथिराददेधनुः विदुतक्रतुमगानुसारिणं यनवाणमसृजद्वयध
जः ४५ आततज्यमकरोच्चुसं सदा विस्मितस्तीमनेन वमीसकः शैलसारमपि नाति य
त्नतः प्रथ्य चापमिव कोमलं स्मरः ४६ भज्यमानमतिमात्रकर्वणात्तेन वज्रय रुषस्वने
धनुः भार्गवाय दृढमन्यवे पुनः सत्रमुद्यतामिव न्यवेदयत् ४७ मैथिलः सपदिसंगरो

इति
इष्टवशम्

कालिदासवशीतम् १५

12